

Matko Laginja i hrvatski jezik u Istri / Matko Laginja e la lingua croata in Istria

Rotta, Micaela

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:478482>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet u Puli

MICAELA ROTTA

MATKO LAGINJA I HRVATSKI JEZIK U ISTRI

Diplomski rad

Pula, srpanj 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet u Puli

MICAELA ROTTA

MATKO LAGINJA I HRVATSKI JEZIK U ISTRI

Diplomski rad

JMBAG: 0303077491, redoviti student

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost i Talijanski jezik i književnost

Predmet: Hrvatski standardni jezik u 20. stoljeću

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Teodora Fonović Cvijanović

Pula, srpanj 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika
_____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni
rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se
oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija.
Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je
prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava.
Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj
visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskoga djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	7
2. Povijesne i društvene prilike u Istri u 19. stoljeću.....	8
3. Istarski preporoditelj Matko Laginja	10
3.1. Život Matka Laginje.....	10
3.2. Politička djelatnost Matka Laginje.....	12
3.2.1. Kandidatura Matka Laginje u Saboru.....	13
3.2.2. Laginjin govor u Saboru	14
3.2.3. Djelovanje u okviru Bečkoga parlamenta.....	15
3.2.4. Laginja i doba Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.....	16
3.2.5. Laginja i doba Kraljevine Jugoslavije.....	16
3.3. Laginjine posujilnice	17
3.4. Matko Laginja u medijima.....	17
4. Književno stvaralaštvo Matka Laginje.....	23
4.1. Početci Laginjina pisanja i izlazak pred javnost s pjesmom "Istranom"	24
4.2. "Istarske priče".....	31
4.3. Čakavska komedija "Šilo za ognjilo"	32
4.4. Laginjin doprinos očuvanju narodne baštine.....	33
4.5. Laginjina historiografska djela.....	34
5. Laginjine "Basne prekrojene poglavito za hrvatski puk u Istri"	36
6. Analiza Laginjinih "Basni"	41
6.1. Normativni priručnici u 19. stoljeću	41
6.2. Govor Klane.....	43

6.2.1. Alijetetne jezične značajke govora Klane.....	44
6.2.2. Alteritetne jezične značajke govora Klane.....	45
6.2.3. Arealne jezične značajke govora Klane.....	46
6.3. Slovopisna i pravopisna razina.....	47
6.4. Fonološka i morfonološka razina.....	53
6.5. Morfološka razina.....	60
6.6. Sintaktička razina	70
6.7. Leksička razina.....	71
7. Zaključak.....	72
8. Literatura.....	74
Sažetak.....	76
Sommario.....	77
Summary.....	78

1. Uvod

Matko Laginja jedan je od vodećih istarskih preporoditelja koji je svojim svestranim djelovanjem i istaknutim rodoljubljem uvelike utjecao na društveno-političke i jezične prilike Istre krajem devetnaestoga i početkom dvadesetoga stoljeća. Iskazao se ponajprije kao političar te u vrlo kompleksnom vremenu obnašao najvišu funkciju bana Hrvatske i Slavonije i time dosegao vrhunac političke karijere. Ipak, njegov rad nije bio usmjeren isključivo na političku aktivnost, već se zalagao za širenje novinske djelatnosti u Istri kojom je uspio doprijeti do velikoga broja hrvatskih čitatelja pišući na hrvatskome (standardnom) jeziku. Tako je Laginja doprinio razvoju standardizacije hrvatskoga jezika i širenju svojih političkih zastupanja ne samo u Saboru nego i kod hrvatske čitateljske publike. Laginja se, po struci odvjetnik, borio i za bolji položaj hrvatskoga seljaštva te osnovao i takozvane posujilnice s ciljem ekonomske pomoći u razduživanju seljaštva.

Koliko god posvećen političkoj, društvenoj i ekonomskoj situaciji ondašnje Istre, zamjetan je njegov talent te njegova ljubav prema književnosti koje je ovjekovječio pisanjem raznih književnih vrsta: od poezije, basni, priča, komedija te naposljetku važnih historiografskih djela. Pisao je jednostavnim, svakodnevnim jezikom s ciljem približavanja književnosti široj čitateljskoj publici, ali u formi stihova, pravilnih slogova i rima koje potvrđuju njegovu sklonost lijepoj riječi i smislu za umjetnost.

U ovome diplomskome radu težište je usmjereno na analizu jezika Laginjinih djela kojima je bitno pridonio standardizaciji hrvatskoga jezika na području Istre i Kvarnera. Tako se u prvome dijelu ovoga diplomskoga rada pokušava približiti ličnost Matka Laginje kroz njegov životopis, njegovu političku djelatnost, kandidaturu u Saboru i nakraju njegov prvi govor na hrvatskome jeziku u Saboru. Nadalje, nastoji se ukazati na njegovu osobnu angažiranost oko pomaganja hrvatskome seljaštvu osnivanjem posujilnica.

Drugi je dio ovoga rada posvećen književnomu stvaralaštvu Matka Laginje. Analizira se sadržaj njegovih najvažnijih djela, ponajprije njegova književnoga prvijenca, pjesme „Istranom“ koju bismo zbog domoljubne tematike i političke angažiranosti mogli definirati Laginjinih političkim programom. Slijedi osvrt na njegove „Basne“ koje su u ovome diplomskome radu prvi puta cjelovito analizirane i sadržajno i jezično te na koncu i osvrt na njegove „Istarske priče“, komediju „Šilo za ognjilo“ te historiografski rad.

U trećemu, posljednjemu dijelu ovoga diplomskoga rada, pozornost je usmjerena na analizu Laginjinih „Basni“ i to na slovopisnoj, pravopisnoj, fonološkoj, morfonološkoj,

morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini. Analizirano je svih trideset basni pisanih na standardnome jeziku toga doba u kojem pronalazimo i elemente Laginjine rodne čakavštine (govor Klane koji pripada čakavskome ekavskom dijalektu) kako bi širem čitateljstvu bio bliži u jeziku kojim se oni služe. Nakon toga smo komparativnom metodom primjere iz Laginjinih „Basni“ usporedili s rješenjima koja nude tadašnji normativni priručnici s ciljem da utvrdimo je li njegov jezik usporediv s njima te uklapa li se u standardnojezična strujanja toga vremena.

2. Povijesne i društvene prilike u Istri u 19. stoljeću

Istarska politička zbilja kroz stoljeća bila je višestruko podijeljena između Venecije i Habsburške Monarhije. Godine 1797. Campoformijskim mirom Istra, Kvarner i Dalmacija prestaju biti dio ondašnje Mletačke Republike (koja je prestala postojati) i tako je mletački dio Istre koji je zauzimao dvije trećine poluotoka pao u ruke Austrije koja je osvojila čitav teritorij.¹ Osam godina kasnije dolazi do nove smjene vlasti i 1805. godine Požunskim mirom odlučeno je da se Austrija odriče teritorija stečenih Campoformijskim mirom te da ta područja postaju dio Napoleonove Kraljevine Italije.² Bio je to težak period za ondašnje hrvatsko seljaštvo kojemu su određeni novi nameti i zakoni, uveden je vojni rok te ukinut bilo kakav vid autonomije.

Godine 1809. Schönbrunnskim mirom stvaraju se Ilirske pokrajine koje 1813. padaju pod austrijsku vlast te time Istra definitivno pripada Austro-Ugarskoj Monarhiji do njezina raspada.

Austrijska je vlast pomagala bogatoj talijanskoj manjini koja je imala gospodarsku moć, a hrvatski je narod poglavito živio u ruralnim područjima Istre. Veliku ulogu u jačanju narodne svijesti u Istri imalo je svećenstvo koje je svojim radom doprinijelo prosvjetnoj funkciji u tada većinski nepismenome društvu. Ono se brinulo o otvaranju škola na hrvatskome jeziku, jačanju identiteta i širenju preporodnih ideja.³ Glavnu ulogu u počecima hrvatskog narodnog preporoda u Istri imao je biskup Juraj Dobrila koji je jedan od pokretača „Naše sloge“, lista čija je funkcija bila poučnoga, gospodarskoga i političkoga karaktera za hrvatsko stanovništvo

¹Miroslav Bertoša: *Istra: Doba Venecije (XVI.-XVIII.)*, Pula : Zavičajna naklada „Žakan Juri“, 1995., str. 19.

²Požunski mir. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 29.6.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/pozunski-mir>>

³Antoni Cetnarowicz: *Narodni preporod u Istri (1860-1907)*, Zagreb: Srednja Europa, 2014. str. 13-20.

u Istri.⁴ Dobrila je svojim radom utkao put drugoj generaciji hrvatskoga narodnog preporoda koja se još snažnije zauzela za nacionalna prava Hrvata, a među njima su najistaknutiji bili Matko Laginja, Matko Mandić i Vjekoslav Spinčić.⁵ Nova je generacija prihvatila pravaške ideje Ante Starčevića o integraciji hrvatskih teritorija, za razliku od južnoslavenskih ideja prvog naraštaja predvođenog Dobrilom.⁶

⁴ Nevio Šetić: *Naša sloga kao glasilo Političkoga društva za Hrvate i Slovence u Istri u prvim godinama djelovanja*, str. 25.

⁵ Mirjana Strčić i Petar Strčić: *Hrvatski istarski trolist: Laginja, Mandić, Spinčić*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1996., str. 7

⁶ Isto, str. 9-17.

3. Istarski preporoditelj Matko Laginja

3.1. Život Matka Laginje

Matko Laginja je, uz biskupa Jurja Dobrila⁷, jedna od najistaknutijih ličnosti Istre s prijelaza devetnaestoga u dvadeseto stoljeće. Treba napomenuti da je biskup, pisac i preporoditelj Juraj Dobrila (1812. – 1882.) prvi u Istri poticao širenje nacionalne svijesti obrazovanjem mladih u hrvatskome duhu, širenjem pismenosti, otvaranjem škola i čitaonica i pokretanjem glasila *Naša sloga* koje je bilo gotovo glavnim sredstvom u širenju nacionalnih ideja za vrijeme preporoda u Istri. Njegovo najvažnije djelo, molitvenik *Otče, budi volja tvoja* (1854), pisano na hrvatskome jeziku služilo je kao edukativno štivo toga doba, prilagođeno hrvatskome seljaštvu s tendencijom širenja pismenosti i hrvatskoga jezika u Istri. Osim toga poticao je brojne kulturne i prosvjetne djelatnosti te se zalagao za ravnopravnost hrvatskoga jezika s talijanskim i njemačkim zbog čega se često spominje kao najvažniji istarski preporoditelj. Nakon Dobrila rada na pokretanju hrvatskoga narodnog preporoda u Istri od polovice 19. stoljeća nastavlja se Laginjin rad na njegovu razvoju na više područja. „Otac Istre“, kako je Matko Laginja kasnije prozvan, bio je po struci primarno pravnik, ali područja svojega djelovanja i zanimanja proširio je i na mnoga druga te se, primjerice, isticao kao plodonosan književnik, novinar i parlamentarni zastupnik. Ipak, u povijesti hrvatskoga naroda Laginja je ostao zabilježen nadasve po svojoj društveno-političkoj djelatnosti i svome iskazanome rodoljublju. Bio je vođa drugoga naraštaja istarsko-kvarnerskootočnih preporoditelja te ban Hrvatske i Slavonije u vrlo kompleksnome vremenu prepunom sudbinskih zbivanja u njegovu rodnome kraju.⁸

Matko Laginja rođen je 10. kolovoza 1852. u Klani, mjestu iznad Riječkoga zaljeva, u brojnoj čakavskoj obitelji zajedno s još četiri brata. Osnovnu školu pohađao je u Kastvu gdje je bio pod znatnim utjecajem slovenskoga narodnoga preporoditelja Frana Ravnika.⁹ Od 1863. do 1871. bio je đak hrvatske gimnazije u Rijeci gdje je započeo oblikovati svoje političke vizije pod utjecajem profesora Franje Jelačića, pristaše Starčevićeve Stranke prava te prijatelja Vjekoslava Bacha. Rijeka je tada bila snažnim kulturnim i političkim centrom, sredina koja je pozitivno utjecala na razvijanje rodoljubne svijesti u mladome Laginji. Svoje

⁷ Teodora Fonović Cvijanović: *Juraj Dobrila i hrvatski jezik u Istri*, Hrvatska sveučilišna naklada-Sveučilište Jurja Dobrila u Puli- Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb 2022., str. 184-185.

⁸ Mirjana Strčić, Petar Strčić: *Hrvatski istarski trolist. Laginja, Mandić, Spinčić*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1996. str. 25.

⁹ Željko Klaić: *Prilog za biografiju Matka Laginje u povodu 150. godišnjice rođenja*, stručni članak objavljen na Hrčku, 2001.

je školovanje nastavio u Zagrebu i Grazu gdje je diplomirao studij prava. Pohađao je i Akademiju za trgovinu i industriju te u Trstu završio viši trgovački tečaj.¹⁰

Svoju karijeru započeo je u Rijeci u odvjetničkom uredu Antuna Kačića Peha, nakon čega je prešao u Zagreb gdje po zagrebačkome modelu uviđa inspiraciju za ono što bi trebalo učiniti na prostoru Istre i Kvarnera. Vrativši se u rodni kraj, započeo je raditi u Kastvu kao tajnik općine. Godine 1890. otvorio je prvi, samostalni odvjetnički ured u Puli, a danas ulica u kojoj se nalazio Laginjin ured nosi njegovo ime. Kao hrvatski preporoditelj u Istri zalagao se za neovisnost hrvatskih seljaka od talijanskih veleposjednika i trgovaca. Bio je na čelu zadružnog pokreta koji je osnovao niz kreditnih zadruga (posujilnica), kao i gospodarsko-potrošačkih zadruga. U svome odvjetničkom uredu 1891. osnovao je Istarsku posujilnicu u Puli, najveći hrvatski novčarski zavod u Istri, kojemu je Laginja dugo godina bio na čelu. Godine 1899. utemeljio je također posujilnicu u Vodnjanu. Gospodarska neovisnost i zadružno organiziranje na selu utjecali su na izražavanje vlastite političke volje seljaka na državnim, pokrajinskim i općinskim izborima. Godine 1903. u Puli je utemeljio Gospodarsku savez za Istru, savez istarskih zadruga. Jednako tako djelovao je kao tajnik Družbe sv. Ćirila i Metoda, udruge za razvoj hrvatskoga školstva u Istri i jedne od najvažnijih preporodnih ustanova za Hrvate u Istri, čiji je primarni cilj bio otvaranje hrvatskih škola diljem Istre. Prvi predsjednik udruge bio je Dinko Trinajstić, a brojne ugledne ličnosti nastavile su njegov rad poput Vjekoslava Spinčića, Matka Laginje i Viktora Cara Emina.¹¹

Matko Laginja usmjerio je daljnje djelovanje na vođenje tiskare „Laginja i suradnici“ u kojoj je tiskana i „Naša sloga“, najstariji list na hrvatskome jeziku u Istri za čije su pokretanje najzaslužniji biskup Juraj Dobrila i pjesnik Mate Bastian. „Naša sloga“ je izlazila u Trstu od 1870. do 1899. godine, nakon čega je s radom prešla u Pulu do 1915. godine. Primarni je cilj lista bio prosvjećenje Hrvata u Istri, a u svakome broju bile su razne rubrike s vijestima iz svijeta, gospodarstva, kulturnih događanja, ali i šaljiva rubrika o aktualnim događajima u Istri kroz razgovor Franine i Jurine.¹² Laginja je radio u Puli do 1915. godine, a onda je ponovo otišao u Zagreb gdje je svoja pravaška nastojanja realizirao kao predsjednik Stranke prava i

¹⁰ Mirjana Strčić, Petar Strčić: *Hrvatski istarski trolist. Laginja, Mandić, Spinčić*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1996., str. 28.

¹¹ Ernest Radetić: *Istarski zapisi*, Zagreb 1969; B. Milanović: *Hrvatski narodni preporod u Istri*, II, Pazin 1973; F. Ferluga Petronio: *La Società dei santi Cirillo e Metodio in Istria, Istria religiosa*, Trieste 1989.

¹² Naša sloga. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 28.6.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/nasa-sloga>>

povjerenik Narodnog vijeća Države Slovenaca, Hrvata i Srba te Kraljevine SHS za Istru i Kvarner. Godine 1920. bio je izabran za bana Hrvatske i Slavonije te za poslanika Zakonodavne narodne skupštine u Beogradu.¹³

Premинуo je 18. ožujka 1930. u Zagrebu te kao jedan od najzaslužnijih Hrvata biva pokopan na Mirogoju.¹⁴

3.2. Politička djelatnost Matka Laginje

Matko Laginja u povijesti hrvatskoga naroda predstavlja simbol hrvatske nacionalne borbe u Istri na prijelazu iz devetnaestoga u dvadeseto stoljeće. Njegova je misao vodilja bila oslobođenje hrvatskoga seljaštva od njemačke i talijanske vlasti te ukidanje veleposjedništva i lihvarstva čime bi se utjecalo na sveukupni društveni, gospodarski i politički boljitak svih Hrvata u Istri.¹⁵

Kao prvak Stranke prava u Istri izabran je 1883. godine za zastupnika u Pokrajinskome saboru te dvaput u Carevinskome vijeću u Beču 1891. i 1907. godine. Politički ga angažman sve više i na koncu posve zaokuplja pa preuzima na sebe odgovornost za vrlo osjetljive dužnosti. Nakon propasti Austro-Ugarske postaje povjerenikom za Istru u Narodnome vijeću 1918. godine, a kruna njegove političke karijere očituje se u izborima za hrvatskog bana 1920. godine.

Njegovu važnu funkciju u hrvatskoj politici u preporodnim stihovima opjevava i pjesnik August Harambašić:

„...Tim si Ti svega svog življenja

Borio za Istru nam se čilo

Da ju majci povратиš u krilo

Tražec njojzi u tome spasenja.

¹³ <https://hrvatskepraviceblog.com/2019/06/10/matko-laginja-otac-istre/>, pristupljeno 15.4.2024.

¹⁴ Vijeće urednika: *Književna djela i rasprave – Matko Laginja*, Više izdavača, Pula, 1983. str. 8-9.

¹⁵ Boris Domagoj Biletić: *Istarsko troknjižje. Knjiga druga. Značajnici i teme 19. i 20. stoljeća*,

Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2019. str. 82-83.

Te pošteni svi hrvatski ljudi

Klanjaju se sad pred Tvojim likom...“¹⁶

Oblikovanje Laginjinih političkih ideja započelo je za vrijeme njegova gimnazijskoga školovanja u Rijeci, kulturnom i političkom centru ondašnje Hrvatske. Od presudnoga utjecaja u formiranju Laginjinih pravaških stavova bio je njegov nastavnik Jelačić, strastveni pravaš i prijatelj V. Bacha, rakovičkog urotnika.¹⁷

Treba napomenuti da povijest Istre devetnaestoga i dvadesetoga stoljeća uvelike ovisi o vanjskim silama koje su se na tome području izmjenjivale kroz stoljeća i koje su imale odlučujuću ulogu u donošenju odluka za hrvatsko stanovništvo. Istra je kroz stoljeća bila podijeljena između Venecije i Austrije, a samim time je i hrvatski jezik bio sekundaran u odnosu na talijanski i njemački jezik. U tome okružju djeluje prva generacija političkih predvodnika u preporodnome pokretu predvođena biskupom Jurjem Dobrilom, Dinkom Vitezićem i Matom Bastianom koji su vodili relativno opreznu politiku jer su pretežito bili svećenici koji zbog svoga životnoga opredjeljenja nisu mogli biti ratnički raspoloženi. Treba napomenuti da je Dobrilina generacija svojim radom, primjerice otvaranjem hrvatskih škola i osnivanjem glasila na hrvatskome jeziku pripremila teren za drugu generaciju političara s Laginjom na čelu, vođenu beskompromisnim stajalištima dr. Ante Starčevića i njegove Stranke prava, njegovim izrazitim kroatizmom kao jedinim izlazom iz svih hrvatskih problema. Laginji se pridružuju Vjekoslav Spinčić i Matko Mandić, svećenici s područja Kastavščine¹⁸ U njihovu se pokretu nalaze uglavnom pripadnici hrvatskoga građanstva koji su polako izrastali iz hrvatskoga sela tražeći za sebe pozicije koje su pripadale talijanskome sloju.¹⁹

3.2.1. Kandidatura Matka Laginje u Saboru

Laginja svojim političkim i novinarskim djelovanjem postaje sve poznatiji i afirmiraniji i u širim razmjerima Istre i Kvarnera pa 1882. godine postaje i kandidat za

¹⁶ Isto, str. 82-83.

¹⁷ Isto, str. 82-83

¹⁸ Mirjana Strčić, Petar Strčić: *Hrvatski istarski trolist. Laginja, Mandić, Spinčić*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1996. str. 26-27.

¹⁹ Boris Domagoj Biletić: *Istarsko troknjižje. Knjiga druga. Značajnici i teme 19. i 20. stoljeća*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2019. str. 82-85.

zastupnika u Istarskome saboru. Za to je vrijeme Laginja ubrzo shvatio mudru politiku Dobrile, Vitezića i Bastiana koji su imali uspjeha u početnom okupljanju preporodnih snaga. Shvaća da ne može inzistirati na pravaškom kroatističkom ekskluzivizmu te prihvaćati ishitrene Starčevićeve teze da su Slovenci „planinski Hrvati“²⁰ kada je očito da su oni zaseban i samosvjestan narod. Tako je Laginjina generacija preporoditelja bila primorana stvoriti novi tip pravaštva koji će se uklopiti u karakteristične prilike Istre i Kvarnerskih otoka što su se uvelike razlikovale od prilika u Banskoj Hrvatskoj.

Godine 1883. dolazi do iznenađujućega rezultata na izborima u Saboru, na zastupničkim mjestima našlo se čak pet hrvatsko-slovenskih političara, te se na koncu nakon konačnoga izbora u zastupničkim klupama pojavljuju Matko Laginja i Vinko Zamlić, također svećenik s Kastavščine.

3.2.2. Laginjin govor u Saboru

Zvane Črnja, jedan od najpoznatijih istarskih književnika, sažima lik i djelo doktora Matka Laginje u svome eseju „Laginja pred Porečom“ ovim riječima: „S vlastitom će obitelji on – predvodnik borbe za hrvatska nacionalna prava u Istri – čitavog života govoriti talijanski. Za nacionalističke čistunce to će postati predmet ironije, ali Laginja je i toskanski, i hrvatski, i njemački uvijek govorio jednako, znajući iz vlastitog iskustva da ponori koji ljude razdvajaju nisu ponori jezika...“²¹

Dana 21. kolovoza 1883. Laginja pokušava u Poreču održati govor na hrvatskome jeziku, kao otvoreni protestni politički akt, provokaciju prema vladajućemu talijanskomu sloju. Naime, talijanski jezik bio je službeni jezik i isključivo sredstvo komuniciranja u Istarskome saboru i javnom životu Istre i Kvarnera te dijelu Rijeke. U Saboru su i otprije bili poznati slučajevi da bi poneki hrvatski zastupnik progovorio pokoju hrvatsku riječ, ali to je bila rijetkost. Laginja je napravio prvi takav poveći istup: prvo je na talijanskome najavio da će govoriti hrvatskim jezikom, pa je počeo na hrvatskome govoriti „Poštovana gospoda Latini! Izbor u Pazinu...“, te tek što je izgovorio prve riječi zastupnici su počeli bućiti i vikati „Fora, fora!“, u prijevodu „Van!“, kako nam opisuje Božo Milanović, hrvatski katolički

²⁰ Mirjana Strčić, Petar Strčić: *Hrvatski istarski trolist. Laginja, Mandić, Spinčić*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1996. str. 30.

²¹ Boris Domagoj Biletić: *Istarsko troknjižje. Knjiga druga. Značajnici i teme 19. i 20. stoljeća*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2019. str. 82.

svećenik i politički djelatnik iz Istre.²² Ipak, Laginja je svoj govor nastavio na talijanskome jeziku. Posebnost Laginjina položaja i karakterizaciju njegove slojevite ličnosti Črnja literarno-dokumentaristički donosi riječima: „Sitan, mlad čovjek u bijednom haljetku advokatskog pripravnika i s drvenom putnom škrinjom u ruci, zakucio je na vrata jedne „sinjore“, siromašne udovice s djecom, da bi našao podstanarsku sobu. A našao je tamo ne samo stan nego i ženu, našao je vlastitu obitelj s kojom će on – predvodnik borbe za hrvatska nacionalna prava u Istri- čitavog života govoriti talijanski.“²³

Ipak, iste godine vjerojatno dijelom uslijed i Laginjina zalaganja za uvođenje hrvatskoga jezika u javnost, Carevinsko vijeće donosi zaključak o ravnopravnosti talijanskoga i hrvatskoga jezika na sudovima u Istri i Dalmaciji.²⁴

3.2.3. Djelovanje u okviru Bečkoga parlamenta

Nakon iznenađujuće pobjede za zastupničko mjesto u Bečkome saboru 1891. godine Laginja je uveo brojne novine u svome političkome djelovanju: osniva vlastiti politički pravac, napušta konzervativan vladin klub i povlači sa sobom dio jugoslavenskih zastupnika te oštrije nastupa prema vladinoj politici prema Istri.

Također, zastupa otvaranje hrvatskih osnovnih škola u sklopu „Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru“, u kojoj je obnašao funkciju tajnika. Isto tako, zalagao se za otvaranje hrvatske gimnazije u Istri, umjesto privatne franjevačke gimnazije na krčkom otočiću Košljunu, što se i dogodilo 1899. godine u Pazinu čime to postaje prva najviša obrazovna javna ustanova Hrvata u Istri. Zastupništvo u Bečkome parlamentu daje mu veći autoritet pa je mogao poticati zahtjeve da se ukine zabrana upotrebe hrvatskoga jezika u općinama, sudovima i školama. Svoj doprinos širenju političkih ideja te širenju hrvatskoga jezika među pučanstvom daje i otvaranjem tiskare u Puli, vojnom centru Austro-Ugarske Monarhije, u kojoj će tiskati „Našu slogu“, koja se dotad tiskala u Trstu, te druge novine i publikacije na hrvatskome jeziku.²⁵

²² Isto, str. 84.

²³ Isto, str. 86.

²⁴ Teodora Fonović Cvijanović: *Juraj Dobrila i hrvatski jezik u Istri*, Hrvatska sveučilišna naklada-Sveučilište Jurja Dobrile u Puli- Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb 2022. str. 17-18.

²⁵ Vijeće urednika: *Književna djela i rasprave – Matko Laginja*. Više izdavača, Pula, 1983. str. 13.

Najveća politički uspjeh je pobjeda na izborima za Bečki parlament kada su čak trojica hrvatskih zastupnika osigurala svoje mjesto 1907. godine: Laginja, Spinčić i Mandić te time pokazali snagu hrvatskoga sela i hrvatske građanske klase u nastajanju. Tako je Stranka Hrvata i Slovenaca pokazala i Habsburškoj Monarhiji slavenski karakter Istre i Kvarnera i tim činom afirmirala preporodni pokret.²⁶

Sve plodonosnija suradnja hrvatskih i srpskih političara te sve očitije težnje jugoslavenskih naroda za stvaranjem vlastite državne zajednice utječu na postupnu Laginjinu orijentaciju prema jugoslavenstvu te otklon od prijašnjega isključivo pravaškoga usmjerenja, čime će svoje ideje približiti idejama svojih prethodnika Dobrile i Vitezića.²⁷

3.2.4. Laginja i doba Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca

Godine 1917. Laginja napušta Istru i odlazi u Zagreb gdje postaje pobornik „majske deklaracije“ koja zastupa ideje o autonomnom državnom tijelu Hrvata, Srba i Slovenaca u okvirima dotadašnje Austro-Ugarske Monarhije. Nakon sloma Monarhije za vrijeme Prvoga svjetskog rata, Laginja je bio među prvima koji je sudjelovao u Narodnome vijeću SHS, ponajviše brinući se za hrvatske krajeve koji su pripadali austrijskome dijelu dvojne Monarhije. No, u to je doba Kraljevina Italija uspjela okupirati Istru i Kvarnerske otoke i Laginjina htijenja bila su neostvarena.²⁸

3.2.5. Laginja i doba Kraljevine Jugoslavije

Godine 1929. dolazi do uvođenja diktature u prilikama obilježenima sve nasilnijom državnom centralizacijom, zaoštrenim međunacionalnim suprotstavljanjima i gospodarskim aferama. To je razdoblje, poznato pod nazivom „Šestojanuarska diktatura“, razdoblje samovlade kralja Aleksandra I. Karađorđevića od 6. siječnja 1929. do 3. rujna 1931. godine. Karađorđević je uslijed političkih okolnosti smijenio Laginju s počasne funkcije hrvatskoga bana. Laginja se u to vrijeme vraća kroatističkim političkim stajalištima iz mladosti, ali s idejom da samo u zajedništvu jugoslavenske zajednice može doći do sjedinjenja Istre s maticom zemljom. Ipak, u istarskim i kvarnerskim krajevima Laginja nije mogao napraviti

²⁶ Isto, str. 14.

²⁷ Isto, str. 15.

²⁸ Vijeće urednika: *Književna djela i rasprave – Matko Laginja*. Više izdavača, Pula, 1983. str. 15.

puno pred fašističkim talijanskim režimom koji je uznapredovao u svojim političkim htijenjima.²⁹

Laginja je dočekaio svoju starost gledajući kako svi njegovi napori za hrvatski jezik na području Istre i Kvarnerskih otoka gube bitku naspram talijanskog fašizma i uspostave nove Kraljevine Jugoslavije s Karađorđevićem na čelu. Ali, to je i razdoblje nove, Gortanove generacije i želje za življom borbom fizičkih metoda suprotstavljanja i djelovanja čemu se liberalni demokrat Matko Laginja uvijek protivio.³⁰

3.3. Laginjine posujilnice

Preporodni borci Laginjine generacije težili su poboljšanju ekonomskih uvjeta hrvatskoga seoskog stanovništva Istre koji su bili opterećeni višestrukim davanjima, otkupom zemlje te vrlo visokim porezima prema državi. U toj situaciji hrvatski su se seljaci okretali lihvarima i zaduživanju. Laginja je stoga nastojao poduzeti niz mjera za smanjenje davanja, razduživanje seljaštva i suzbijanje lihve. Svojim je znanjem s područja ekonomije vješto priskočio seljacima upomoć otvaranjem „Delavske škole“ u Kastvu, prve gospodarske zadruge u Istri kojom je on sam predsjedavao. Kasnije osmišlja i organizira kreditne zadruge, takozvane posujilnice sa svrhom pomaganja hrvatskom seljaštvu da ne propadne.³¹ Godine 1891. utemeljuje Istarsku posujilnicu u Puli, u svojoj odvjetničkoj pisarnici kojoj će sam biti na čelu dugi niz godina. Pulska posujilnica postat će najvećim hrvatskim novčanim zavodom u Istri, a njezina podružnica u Pazinu utemeljena 1895. započinje svoj rad u odvjetničkoj pisarnici Dinka Trinajstića, budućega voditelja akcije utemeljenja Političkoga društva. Kasnije Laginja otvara i talijansku posujilnicu u Vodnjanu s namjerom približavanja i talijanskome seljaštvu.³²

²⁹ Vijeće urednika: *Književna djela i rasprave – Matko Laginja*. Više izdavača, Pula, 1983. str. 10-20.

³⁰ Mirjana Strčić, Petar Strčić: *Hrvatski istarski trolist. Laginja, Mandić, Spinčić*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1996. str. 42-44.

³¹ Posujilnice, štedno-kreditne zadruge. *Istarska enciklopedija (2005), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2024. Pristupljeno 29.6.2024. <<https://istra.lzmk.hr/clanak/posujilnice-stedno-kreditne-zadruge>>

³² Vijeće urednika: *Književna djela i rasprave – Matko Laginja*. Više izdavača, Pula, 1983. str. 7-29.

3.4. Matko Laginja u medijima

Matko Laginja često je sam objavljivao u listovima svoga vremena, primjerice u „Našoj slogi“, „Domu i svijetu“ i „Pučkome prijatelju“, ali često se o njemu i njegovu djelovanju također pisalo u tisku. Kako je u ranijim poglavljima već bilo riječi, list „Naša sloga“ imao je važnu funkciju u podizanju političke svijesti i buđenju nacionalizma hrvatskoga naroda u Istri. Hrvatski preporoditelji svoje su ideje mogli najlakše širiti putem tiska. „Dom i svijet“ prve su hrvatske zabavne ilustrirane novine koje su počele izlaziti 1888. godine u Zagrebu. Novine su imale zanimljivu grafiku, velik izbor tekstova i kvalitetne ilustracije te su vrlo brzo stekle naklonost čitatelja. Izlazile su dvotjedno od 1888. do 1923. u nakladi knjižare L. Hartmana.³³ „Pučki prijatelj“ gospodarski je i edukativan list kojeg je 1899. godine na Krku pokrenuo biskup Antun Mahnić. Glavna tema lista bila je djelovanje i organizacija posujilnica u Istri i na Krku, kreditnih zadruga koje su pomagale hrvatskim seljacima.³⁴ U nastavku donosimo nekoliko tekstova u kojima on progovara ili ga novine spominju. Primjerice, u petome broju „Doma i svieta“ iz 1895. godine u rubrici Kronika spominje se Matko Laginja i njegov aktivan rad na terenu među biračima uoči izbora u Saboru: „U Istri se živo radi za saborske izbore. Dični zastupnici stranke prava Spinčić i Laginja pohodili su svoje izbornike, koji su na ovom hrdjavom vremenu došli da ih vide i da im čuju liepu i živu besjedu.“³⁵

³³ <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/LibraryTitle.aspx?id=E57602F7-0F37-4A34-856C-1D4AB6858DFE>

³⁴ Stipan Trogljić, „Pučki prijatelj“, Istrapedia, pristupljeno 29.6.2024.

³⁵ <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/LibraryTitle.aspx?id=E57602F7-0F37-4A34-856C-1D4AB6858DFE>

Kao što je vidljivo iz citata, Laginja je u svoje vrijeme bio vrlo cijenjen i njegov je rad bio vrlo utjecajan i značajan za istarsku javnost. Slijedi Laginjin govor: „Ja ne vidim pogibelji za odgoj mladeži u konviktu sa Salezijancima, kojima je matica u Italiji. Nije zadatak Salezijanaca širiti talijansku politiku, nego odgajati u prvom redu zapuštenu mladež. Iz povijesti je poznato, da su nam pravi Talijani manje pogibeljni nego naši, koji su u polutama. Pamtimo, da Isusovci nijesu potalijančili Kastva, premda su bili Talijani, a ne zaboravimo ni to, da je baš Talijan biskup u 18. vijeku u Istri branio glagoljicu.“³⁶

Pučki Prijatelj

list hrvatskom seljaku za pouku i zabavu.
Izlazi svakoga 10-oga, 20-oga i 30-oga u mjesecu.

Br. 27. Krk, dne 10. listopada 1909. God. X.

Cijena je listu 3 kruna na godinu. Seljaci plaćaju 2 kruna i 50 filira. — Za inozemstvo K. 4:10 odnosno za seljake K. 3:60. — Uvrštena za oglašavanje iznosi 20 filira po peti-retku jednoga stupca. Kod višekratnog uvrštenja snatan popust prema dogovoru.

Cijena oglasima u malom oglasniku: do pet redaka 40 fil.; za svaki daljnji redak deset fil. više. Seljaci-pretplatnici mogu svoje proizvođe oglašivati u malom oglasniku 5 puta na godinu bezdara. Nefrankirana se pisma ne primaju. Rukopisi se ne vraćaju.

Dr. Laginja za konvikt i za kršćanski odgoj.

Kako smo već izvjestili u zadnjem broju našega lista, a danas to opet na drugom mjestu opširnije činimo, 23. prošlog mjeseca bila je glasovita glavna skupština »Đačkog pripomoćnog društva« u Pazinu, na kojoj su postavljeni čvrsti temelji budućnosti našoj Istri, od neprijatelja osiromašene, ali nama nada sve drage i mile. Jest, mi ćemo se u kasnijim godinama s ponosom sjećati one pazinske skupštine, koja je bjelodano dokazala, da Istrani ne će da znanđu za one, koji bi htjeli Istru pobuniti protiv Boga i Crkve, te da smatraju neprijateljem hrvatske Istre svakoga onoga, koji u ime krivih i protivnih načela vjeri ide za tim, da uvede rascijepkanost, strančarstvo i bratsku borbu u redove naše narodne politike.

Na toj skupštini je progovorio i naš prvak, naš otac, onaj koji je sav svoj život žrtvovao za istarskog hrvatskog kmeta — Dr. Mate Laginja. Taj je govor od velike važnosti, osobito u času, kad su protivnici gradnje konvikta nastojali, da poremete naše narodne redove, pa ga evo donášamo u cijelosti, u koliko ga se je moglo brzopismom zabilježiti.

Dr. Mate Laginja je rekao: „Govorili smo dosta, premda je bilo štampano i »izvješće« i »osvrt«. Ja sam za konvikt sa Salezijancima“. Iza ovoga je Dr. Laginja protumačio, zašto je on za konvikt sa Salezijancima, pobijajući ujedno prigovore, koje su iznijeli protivnici. A onda je nastavio:

„Ja ne vidim pogibelji za odgoj mladeži u konviktu sa Salezijancima, kojima je matica u Italiji.

Nije zadatak Salezijanaca širiti talijansku politiku, nego odgajati u prvom redu zapuštenu mladež. Iz povijesti je poznato, da su nam pravi Talijani manje pogibeljni nego naši, koji su u polutama. Pamtimo, da Isusovci nijesu potalijančili Kastva, premda su bili Talijani, a ne zaboravimo ni to, da je baš Talijan biskup u 18. vijeku u Istri branio glagoljicu“.

Ovdje je dr. Zuccon dobacio dr. Laginji latinski: »Fuius Troes« — što bi se moglo hrvatski reći: »Negda bilo, sad se spominjalo.«

Zdr.: Oh! (*sagrubiši strica*) Zašto ste se htjeli šaliti na takav način, dragi striče?
Zvon.: Ja sam se htio šaliti? A zašto?
Zdr.: Oh! Vi se pretvarate, kao da ne znate ništa... a onaj brzojav, što ste mi poslao...
Zvon. (*u sebi*): Oho! Krasna misao (*Zdravku*): Jest, ja sam vam poslao onaj brzojav upravo zato, da iskušam vašu ljubav prema meni... ali...
Zdr.: Vi si ne možete ni predstaviti, kako me je, duboko ožalostila ona kobna vijest!
Zvon. (*smijudi se*): Ha! ha! ha! To je istina... to je istina... ali ipak meni se čini, da nije tome baš tako... jer kad jedan mladić — ne mislim na vas, jer vi ste prema meni bio uvijek naklonjen, — ali kad jedan mladić, koji ima vrlo bogatog strica, — ne govorim o sebi... ništa! — i dobije vijest, da se taj stric, veliki bogataš, nalazi na smrtnoj postelji... odmah počne graditi kule u

PODLISTAK.

Brzojav.

Komedija u jednom činu.
(Svršetak.)

PRIZOR XV.

Zvonimir i prijatelj.

Zvon. (*naprije izvana, zatim na pozornici*): Vlak je otputovao... tako je bolje... (*na pozornici*) Oh! Vi ste ovdje? (*Medusobno iznenađenje Zvonimira i Zdravka*)

Ant.: Nije li to onaj ludak? Pustite me da odem.... (*odlazi*).

Sl. 2. Pučki prijatelj, broj 27, str. 1.

U „Pučkome prijatelju“ od 30. svibnja 1907. godine u rubrici „Što je nova po svijetu“ objavljen je članak o rezultatima izbora na kojima je Laginja „slavno pao“: „Naš dr. Matko

³⁶ <http://dnc.nsk.hr/DataServices/ImageView.aspx?id=85487311-8aa5-49a6-ba00-00f4c8c1ee15>

Laginja je pao kod užih izbora i u izbornom kotaru Pula-Mali Lošinj-Osor, i u kotaru Poreč-Rovinj-Motovun, ali pao je slavno, jer je u tim kotarima on dobio toliko glasova, da su ostali začuđeni Talijani, a moramo priznati po duši, i mi Hrvati.³⁷ Članak završava statistikom izbora i pozivom za očuvanje jedinstva: „U izbornom kotaru Pula dobio je naš Laginja 3787 glasova, a Talijan Rici 4770. Konačni rezultat izbora u Istri je ovaj: Od šest kotara dobili smo mi Hrvati tri velikom većinom, a u tri ostala, tako zvana talijanska kotara, dali smo Talijanima „sakarabolskoga“ straha, te tako dokazali vladi, da u Istri stanuju u velikoj većini Hrvati i Slovenci. Budimo složni samo i u buduće, i pobjeda je naša!“

Sl. 3. Pučki prijatelj, broj 32, str. 128.

Laginja je često objavljivao i u „Našoj slogi“, a zanimljiv je njegov članak o kotarima na području grada Pule i okolice u kojima je vidljiva promjena toponima i njihove raspodjele

³⁷ <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/Search.aspx#>

4. Književno stvaralaštvo Matka Laginje

U vrijeme hrvatskog nacionalnog preporoda, a na području Istre i kasnije, književnost poprima utilitarnu funkciju, to jest književnost je usmjerena na buđenje nacionalnog identiteta, osvješćivanje osjećaja pripadnosti i zajedništva te domoljublje. Ljubav prema vlastitoj domovini zasigurno jest jedan od najplemenitijih osjećaja u čovjeku, jedna od temeljnih vrijednosti na kojima čovjek gradi svoj identitet. Ljubav prema domovini možemo objasniti kao skup mnogobrojnih dragocjenosti koji čine cjelinu: ljubav prema vlastitoj kulturi koja se stvarala tijekom stoljeća, ljubav prema vlastitom jeziku koji se stvarao kroz dugi evolutivni proces i koji nasljeđujemo od prethodnih generacija, ali i ljubav prema vlastitim običajima i tradiciji koje poznajemo još od djetinjstva, koje vezujemo uz svoj rodni kraj, kojih se uvijek s nostalgijom prisjećamo i rado prenosimo djeci. Ljubav prema domovini je i ljubav prema narodnoj poeziji i narodnim pričicama kojih se sjećamo cijeloga života. To je i ljubav prema našim umjetnicima, slikarima, arhitektima, kiparima koji su nam ostavili u nasljedstvo prekrasna djela koja nas fasciniraju svojom ljepotom i jedinstvenošću. Ali, možda i više ljubav prema domovini je i ljubav prema našim pjesnicima i književnicima koji su znali kroz stoljeća u svojim književnim djelima nadahnjivati nas plemenitim mislima, zaiskriti naša srca majstorstvom njihovih stihova, otvoriti naše duše prema kultu ljepote.⁴⁰

Svi ti elementi u nama pobuđuju jak osjećaj pripadnosti vlastitom narodu i osjećaju ponosa prema našim korijenima i našem nacionalnome identitetu koji se kasnije reflektiraju i na osobni identitet koji osjećamo kroz kulturnu i osjećajnu povezanost s prošlošću i rodnim krajem, ali uvijek s poštovanjem prema nacionalnim vrijednostima drugih naroda, jer upozorenje koje smo naučili iz povijesti je da nažalost patriotizam može lako prerasti u nacionalizam koji dovodi do netolerancije, antagonizma, mržnje i ratnih tragedija.

Tako je i književnost druge polovine devetnaestoga stoljeća u Istri, u najvećoj mjeri, odraz specifične političke i povijesne situacije kada dolazi do preraspodjele političkih i kulturnih težnji hrvatskog naroda.

Kad govorimo o literarnoj djelatnosti Matka Laginje, moramo imati na umu da je njegova politička figura u okviru hrvatskog narodnog preporoda na području Istre i Kvarnerskih otoka stavila u drugi plan njegovu književnu produkciju. Ali, Matko Laginja iako prvenstveno usredotočen na politička zbivanja i borbu za svoj jezik, imao je afinitet prema književnosti i pisanju, pogotovo u mladenačkim danima. Naime, sva su mu djela tiskana u

⁴⁰ Rotta, Micaela. "Amor patrio in Foscolo e Leopardi." Završni rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2021. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:963955>

razdoblju od dvadeset godina, od 1869. do 1889. godine, prije navršene četrdesete godine života.

Imperativ političke borbe za pozicije Hrvata u Istri bili su centralna preokupacija Laginje, koji je za interese svoga naroda žrtvovao svoje osobne interese prema pravnim i povijesnim istraživanjima te ljubav prema književnome stvaranju. Istu sudbinu u kontekstu književnoga angažmana s Laginjom dijele i Mate Bastian i Rikard Katalinić Jeretov, zajedno s još mnogobrojnim Istranima koji subordiniraju sve svoje interese naspram političke borbe.⁴¹

Treba napomenuti da je u povijesti hrvatske književnosti poprilično neistražen opus istarskih preporodnih književnika, pa tako i Matka Laginje, koji ipak daje značajan doprinos u stvaranju preporodne književnosti. Uslijed specifičnih povijesnih prilika, hrvatska književnost preporodne tendencije u Istri razvijala se mnogo kasnije naspram hrvatske književne matice, pa su istarski preporodni pisci ostali nepoznati u povijesti hrvatske književnosti. Ipak, proučavanje djela istarskih preporoditelja dovodi do novih nevaloriziranih podataka na društveno-povijesnom i književnom planu.

4.1. Počeci Laginjina pisanja i izlazak pred javnost s pjesmom „Istranom“

Prvi Laginjin politički, ujedno i literarni istup doseže u 1869. godinu kada u kalendaru „Istran“, prvome glasilu za Hrvate Istre i Kvarnera na materinskome jeziku, objavljuje pjesmu „Istranom“. To je, drugo, izdanje kalendara, izrazito pravaški i borbena intonirano za razliku od prvoga broja iz 1868. godine koje je u duhu Dobriline generacije pisano narodnjačkom, prosvjetiteljskim, jugoslavenskim duhom. Prvo je izdanje tiskano u Ljubljani i obuhvaća tekstove J. Dobrile, P. Studenca, M. Pucića i F. Ravnika koji je bio glavni urednik Kalendara. U drugome izdanju djeluju uz Laginju i V. Spinčić, V. Zamlić te I. Lučić. U njima se nalaze različiti tekstovi zanimljivih i korisnih sadržaja te pregledi dana, tjedana i mjeseci u određenoj godini.⁴²

Laginjinu prvu pjesmu „Istranom“ možemo shvatiti kao svojevrsni politički program njegova budućega političkoga djelovanja koji najavljuje cjelokupni daljnji razvoj hrvatske književnosti u okvirima preporodnoga pokreta. I sam biskup Juraj Dobrila Laginjin tekst shvaća kao početak novog vala istarskih pisaca u okvirima hrvatskoga narodnoga preporoda,

⁴¹ Vijeće urednika: Književna djela i rasprave – Matko Laginja. Više izdavača, Pula, 1983. str. 17

⁴² Teodora Fonović Cvijanović: *Juraj Dobrila i hrvatski jezik u Istri*, Hrvatska sveučilišna naklada-Sveučilište Jurja Dobrile u Puli- Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb 2022., str. 36-38

pa je odbio daljnje financiranje kalendara smatrajući da novac treba usmjeriti na pokretanje ambicioznijega novinskoga pothvata koji će preporodne ideje širiti brže i lakše među masama.⁴³ Dobrila tako pokreće u Trstu izdavanje „Naše sloge“, novoga i najdugovječnija lista Hrvata Istre i Kvarnerskih otoka na hrvatskome jeziku.⁴⁴

Upravo će u „Našoj slogi“ Laginja, još kao student prava, potvrditi svoju nacionalno-političku orijentaciju proglasom „Hrvatskom narodu Istre i Otocih“ 1874. godine u suautorstvu sa svojim kolegama Spinčićem i Kumičićem. Iste godine osniva se „Bratovščina hrvatskih ljudi u Istri“, sa zadatkom da pomaže pri školovanju mladih Istrana. Stjecanjem prilika, organizacija osim prosvjetnog poprima i politički karakter većinom zahvaljujući Laginjinoj aktivnosti. Istupi mladoga Laginje na političku scenu postaju sve borbeniji i otvoreniji da će osamdesetih godina postati i urednik „Naše sloge“, lista koji će sve otvorenije razotkrivati težak položaj Hrvata pod talijanskom vlašću.⁴⁵

U vremenskome rasponu od dvadeset godina koliko se bavio književnim radom, Matko Laginja ostvario je ne golem, ali razmjerno raznovrstan opus. Početke njegova književna stvaranja možemo pratiti zahvaljujući njegovim dnevničkim zapisima pohranjenim u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.⁴⁶ U rukopisima saznajemo o okolnostima u kojima je Laginja živio i stvarao, njegovo obitavanje kod riječkoga župana Bartola Zmajića čijeg je sina odgajao. Atmosfera je u obitelji Zmajić bila vrlo domoljubna, te je svakako ostavila traga u mladoga Laginju. Među prvim sačuvanim Laginjinim pjesmama nailazimo na poeziju posvećenu „presvitloj obitelji“ 1869. godine te prigodnicu povodom imendana Bartola Zmajića. U tim pjesmama uočljiva je rodoljubna komponenta uzdižući Zmajića kao nadu „roda svoga u nesreći“, u znaku zahvalnosti obitelji koja ga je primila u svoj dom. U to vrijeme mladi Laginja već je formirao svoja pravaška uvjerenja pod utjecajem njegova profesora Franje Jelačića, a u svome je dnevniku zapisao rečenicu koja će zapravo odrediti

⁴³ Mirjana Strčić, Petar Strčić: *Hrvatski istarski trolist. Laginja, Mandić, Spinčić*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1996. str. 25-30.

⁴⁴ Vijeće urednika: *Književna djela i rasprave – Matko Laginja*. Više izdavača, Pula, 1983. str. 10-16.

⁴⁶ Mirjana Strčić, Petar Strčić: *Hrvatski istarski trolist. Laginja, Mandić, Spinčić*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1996. str. 57-58.

njegovu daljnu životnu sudbinu: „Ako mi Bog zdravlja neukrati, gledač i ja svoje talente dobro upotrebit, a na diku mile nam domovine.“⁴⁷

Hrvatska književnost u epohi romantizma uvelike se oslanjala na antičko pjesničko nasljeđe, pa još iz mladenačkih gimnazijskih dana u Laginjinoj rukopisnoj ostavštini nailazimo na prijevode Ovidija, naslovljene „Odeljenje Ovidovo“, i Byrona, koji svjedoče o Laginjnim raznolikim književnim interesima, posebice za antičku kulturu te poznavanjem jezika tih autora i versifikacije. I Laginja je kao književnik započeo stihovima te već u svojoj sedamnaestoj godini objavljuje u prvome hrvatskome glasilu u Istri pjesmu „Istranom“, koju možemo shvatiti kao pravu programatsku pjesmu pravaški orijentiranih preporodnih pisaca. Pisana u duhu narodnoga, epskog deseterca dokazuje da je Laginja poznavao usmenu predaju. U svome spjevu Laginja slavensko ime zamjenjuje hrvatskim, koji je znatiji odmak od prethodne Dobriline generacije. Da je mladi Laginja o svome javnom nastupu razmišljao i da ga je pomno planirao, svjedoči zapis u njegovu dnevniku: „Ja sam danas pomislio, ako mi Bog kada dade te učinim proglas Istranima, spomenuo bih jih pesmu o Gjurgju Senkoviću i sinu mu Ivu, s namjerom, kako veli, da svome rodu pokaže mliko kojim nas zadojila majka i domorodnu knjigu“.⁴⁸ Pohvale koje stižu kalendaru i njegovoj programatskoj pjesmi Laginja ponosno bilježi u svome dnevniku: „Sigurno je među drugimi spisi moja pjesma učinila dobar glas koledaru“⁴⁹

U istome je razdoblju Laginja i pisao svoju pjesmu „Naša dvistogodišnjica“ posvećenu godišnjici pogubljenja Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, za koju se Laginja nadao da će biti objavljena u drugom godištu kalendara „Istran“, no pjesma neće biti nikada tiskana, vjerojatno zbog pregruboga napada na Nijemce koji su dali pogubiti dvojicu predvodnika urote. U svojoj pjesmi Laginja ukazuje da su Habsburzi doveli hrvatski dio istarskog stanovništva u stanje odnarođenosti, u stanje naroda drugoga reda.⁵⁰

Laginjin književni prvijenac, pjesma „Istranom“ napisana u deseteračkoj formi hrvatske narodne pjesme, objavljena u kalendaru „Istran“ tonom i tematikom utire put cjelokupnoj preporodnoj književnosti Istre i pravi je književni program nadolazećeg istarskog preporodnog stvaralaštva, ali i politički program drugog naraštaja preporodnih pisaca u Istri i

⁴⁷ Mirjana Strčić, Petar Strčić: *Hrvatski istarski trolist. Laginja, Mandić, Spinčić*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1996. str. 57-58.

⁴⁸ Isto, str. 58.

⁴⁹ Isto, str. 59.

⁵⁰ Isto, str. 60.

na Kvarnerskim otocima vođenih pravaškim idejama. Poezija započinje uvodnom riječju lirskoga subjekta u prvome licu koji uvodi čitatelja u vrijeme Ivanja. U našem je folkloru to jedan od najvažnijih datuma ljeta koji se slavi 24. lipnja i oko kojega je usredotočen niz pučkih običaja (paljenje krjesova i baklji). Označava početak ljeta, kada su dani najduži, a noći najkraće. To je period svjetla, buđenja, ali i preporoda i preobraćenja jer Ivanjski dan nosi simbolično ime prema sv. Ivanu Krstitelju, krstitelju Isusa Krista. Lirski nas subjekt uvodi u simbolično vrijeme, vrijeme preobražaja koji naslućuje promjene na području istarskog poluotoka i Kvarnera:⁵¹

„Bilo vrijeme Ivanjskoga dana

Jedno jutro na svetu nedjelju,

Ja se spravih do vrh Vučke gore

Da pogledam okom naokolo

I da vidim zemaljske ljepote

Lijepe gore, lugove zelene.“⁵²

Nakon uvodnih informacija o vremenu radnje autor opisuje mjesto na kojemu se radnja odvija, istarske krajeve, najveću planinu Učku okruženu morem i zelenim lugovima. Autor se penje na vrh Učke s namjerom da, potaknut ljepotom vidika i osjećajem da je bliže Bogu, razmišlja o tome kako je bilo prije, a kako je sada. Tu susreće čovjeka staračkoga suha lica i dostojnoga čela koji živi pustinjačkim, samačkim životom na obroncima Učke. Starac briznu u plač te krene progovarati o sudbini ovoga kraja:

"Gledaj, sinko, na četiri strane

Do kuda ti oko doprijet' može,

Gledaj polja i zelene luge,

Sinje more i kršne planine,

Pričat ću ti čija j'ova zemlja:

Da ima li zemlja gospodara,

⁵¹ Vijeće urednika: *Književna djela i rasprave – Matko Laginja*. Više izdavača, Pula, 1983. str. 41-49.

⁵² Isto, str. 41.

Ima l' gazda poslušne čeljadi.
Ono tamo što od bure vidiš,
Tamo j' kuća brata nam Slovenca,
Tri družine jesu kod Slovenca:
Korušac je, Štajerac i Kranjac,
Tri imena, a sve jedni ljudi,
Ljudi koji nalik nam spavahu,
Al se probudiše iz sna smrtna,
Skočiše na noge jugovići,
Podaše si ruke pobratimske,
Da obrane Sloveniju mladu,
Sloveniju, sestru nam po rodu."⁵³

U ovim stihovima opisana je slična situacija u Sloveniji, u kojoj su također nakon dugog vremena razdvojenosti shvatili da je ujedinjenje i pobratimstvo triju konstitutivnih naroda ključno u obrani nove države. Starac dalje svoj monolog nastavlja u sličnome tonu:

"Ovo drugo kuda okom gledaš,
I odonud dokud si vidio,
Sve do Drine vode valovite,
Preko Save do Dunaja hladna,
I prek mora cijela Dalmacija;
Sve te zemlje jednoga su roda
Koj' govori jezikom hrvatskim,
Kojim nas je othranila majka."⁵⁴

⁵³ Vijeće urednika: *Književna djela i rasprave – Matko Laginja*. Više izdavača, Pula, 1983. str. 26.

Ukazuje se na važnost jezika koji povezuje narod koji se njime služi, neovisno o teritoriju u kojem se narod nalazi. Tako hrvatskim jezikom govore stanovnici područja od rijeke Drine preko Save i Dunava, sve do dalmatinskoga mora. Iz analize uočavamo da je Laginjin jezik blizak današnjemu standardu, razumljiv današnjemu recipijentu. Također, Istra je povezana istim hrvatskim jezikom kao i druga područja, ali su okolnosti na tome području sasvim drugačije:

"Al' u Istri teška prokletinja:

U njoj jesu tuđinska gospoda,

Pravdu kroje, naše novce broje,

Ter sve čine u tuđem jeziku;

A kad narod svog jezika nejma,

Neg se miješa sa svakim tuđincem

I tuđin mu djedovinu uzme!" ⁵⁵

Ovi stihovi naj snažnije progovaraju o političkim i gospodarskim uzrocima sukoba između vladajućega talijanaško-talijanskog sloja i istarskog hrvatskog seljačkog stanovništva. Nacionalni sukob se temelji na socijalnome, gospodarskome i političkome, ali i jezičnome planu. Tako je isticanje materinskoga jezika kao nacionalnoga obilježja jedan od glavih motiva Laginjinine pjesme jer se uz pomoć jezika može smanjiti odnarođivanje stanovništva.

Laginja osjeća da je došlo vrijeme promjena te da je upravo on pozvan nešto promijeniti tijekom svoga političkoga djelovanja:

"Već čuješ li, mlađani junače!

Ti si dijete devetog koljena,

Na tebi će prokletinja svršit,

Baš na tebi i vršnjacih tvojih." ⁵⁶

⁵⁴ Isto, str. 45.

⁵⁵ Isto, str. 41-45.

⁵⁶ Isto, str. 41-45.

Nadalje, Istra je razapeta između dviju tuđinskih ruku, s jedne strane njemačke, a druge strane talijanske te tako gubi svoja hrvatska obilježja, jezik i tradiciju:

"Istro, zemlja najmlađa u majke,

Obična si lica gospodskoga,

Pak te traže do dva vjerenika,

Jedan s morske, drugi s kopne strane:

S morske strane čeljad talijanska,

A od kopna ta Njemčija stara;

I stvari te teške upitaše:

Da im dadeš za zalog ženidbe

Ravna polja i zelene luge,

I starinske nošnje i navade,

Da zatajiš jezik i narodnost,

Pak povičeš da si Talijanka,

Talijanka il Njemkinja mlada."⁵⁷

Hrvatska je personificirana u ulozi brižne majke koja se nalazi na izmaku snaga:

" O sinovi moji od srdašca,

Dalmatinče, Hrvate, Slavonče,

Kćerko Bosno i Hercegovino,

I ti, Istro, najmlađa u majke,

Svi sinovi, svi ste djeca moja,

Ja sam vaša na umoru majka!"⁵⁸

⁵⁷ Isto, str. 41-45.

⁵⁸ Isto, str. 41-45.

Stoga majka progovara kletvu koja je Bogom određena za hrvatski potlačeni narod koji će se naći rascijepljen u tuđim krajevima dugih tristo godina:

" Već me čujte, moja djeco draga,

Ja ću umrijet, al ću uskrsnuti

Kad se bude kletva ispuniti,

Ova kletva Bogom urečena:

Poći ćete daleko po svijetu,

Jadan k Nijemcu, drugi k Talijanu,

A dv'je hoće Turčin zarobiti,

Pak kad prođe tri stotin godina,

Ako li se opet sakupite

I vratite ka bratu Hrvatu,

Tad će vaša uskrsnuti majka,

Ženit će vas kući na imanje,

A ne davat nikomu tuđinu! "⁵⁹

Na temelju Laginjine programatske pjesme „Istranom“ možemo zaključiti da je Matko Laginja osjetio potrebu da svojom poezijom opiše tužnu situaciju istarskih krajeva čiji je narod potlačen, ali istovremeno pronalazi utjehu i poziva narod na ujedinjenje po uzoru na susjedne zemalje u borbi protiv odnarođivanja i jačanja vlastitoga domoljublja i identiteta.

4.2. „Istarske priče“

Godine 1879. i 1880. izlaze Laginjine „Istarske priče“ tiskane u zagrebačkome Vijencu u trinaest nastavaka. Prvotna je namjera bila približiti Istru i njezine stanovnike čitateljima iz ostalih dijelovima Hrvatske. To je Laginja ostvario pišući u zanimljivoj formi putopisa, obogativši ju elementima crtice i humoreske. „Istarske priče“ ističu se svojim bogatim, stilski obilježenim rečenicama, karakterizacijom likova i uporabom dijaloga unutar

⁵⁹ Isto, str. 41-45.

tipa kraće prozne forme. Možemo shvatiti kao dio povijesne građe, zapravo povijesnim izvorom o prilikama u Istri prošloga stoljeća, poglavito nepolitičke, objektivne naravi. Dokumentaristička značajnost Laginjina djela leži u svjedočanstvu o epohi, političkim prilikama, stanovništvu i demografiji, geografskim obilježjima kraja, običajima i jezikoslovlju. Takvi su opisi krajolika zapadnog istarskog priobalja od Kopra do Pule, zatim o Motovunu, Pazinu, Labinu, Voloskom, Lovranu. I sam August Šenoa, urednik „Vijenca“, ali i jedan od najvećih hrvatskih pisaca toga razdoblja, prepoznaje umjetničku vrijednost Laginjinih djela, koji zahvaljujući lakoći pisanja i čitkosti svojih djela može biti interesantan i današnjoj čitalačkoj publici. Pretisak „Istarskih pričica“ izlazi 1945. godine u Zagrebu, te kasnije 1994. pod naslovom „Što imamo u Istri“.⁶⁰

4.3. Čakavska komedija „Šilo za ognjilo“

U književnome opusu Matka Laginje vrlo važno mjesto zauzima njegovo komediografsko djelo napisano 1880. godine, a praizvedeno na pokladama 1882. godine u Kastvu. Laginja je svoje djelo pisao u vrijeme kada je postao predsjednik Čitalnice, prve hrvatske ustanove u Istri i na Kvarnerskom otočju. Laginja je, u želji da proširi njezinu kulturnu djelatnost, u sklopu čitaonice osnovao amatersku kazališnu družinu u kojoj djeluje kao redatelj, pa i glumac u svome igrokazu napisanome za prvu dramsku predstavu u Čitalnici, u ulozi graničara Vojvodića. Njegovo je dramsko djelo prihvaćeno s oduševljenjem diljem Istre. Dramska je forma tiskana po prvi puta tek u „Velikom ćiril-metodskom koledaru“ 1908. godine kada je za djelo iskazan veliki interes.⁶¹

Laginja je pisao svoju komediju s namjerom da zabavi i pouči gledatelje, u duhu pučke igre, s elementima farse. Ipak, u pozadini je koristio književni rad kao medij za djelatnost širih društvenih razmjera, donoseći nacionalno-prosvjetiteljske poruke.⁶² Istarskome seoskome puku mogao se približiti u prvome redu scenskim djelom, napisanim u živoj kastavskoj čakavštini razumljivoj gledateljima. Djelo možemo okarakterizirati kao malu komediju intrige, komediju lika i komediju situacije raspodijeljenu u četiri čina. U središtu priče pratimo kukavištvo pojedinca – sudca Tomašića, državnoga službenika, te problem odnarođivanja novoga građanskoga staleža školovanoga na tuđemu jeziku, koji utjelovljuje lik

⁶⁰ Vijeće urednika: *Književna djela i rasprave – Matko Laginja*. Više izdavača, Pula, 1983. str. 77-138.

⁶¹ Isto, str. 77-138.

⁶² Isto, str. 22.

Jovanina. Vojnički kapetan Vojvodić, kojeg glumi sami Laginja, zaljubljuje se u mladu Anicu, sudčevu nećakinju, koja je samo mamac kako bi Vojvodić intervenirao kako sudčev Jovanin ne bi bio pozvan u vojsku. Ipak, Anica odlazi za drugoga te gnjevni, zavidni i ljuti Vojvodić zauzvrat unovačuje Jovanina,⁶³

Dijalozi su u komediji dijalektalnog izraza istarsko-primorske sredine, oživljenoga poštapalicama, uzrečicama, igrama riječi te uporabom talijanizama i germanizama koje domaće stanovništvo izgovara u smiješnim formama. Zanimljiva je i govorna karakterizacija likova: čistom štokavštinom govori Vojvodić, Jovanin se pretvara da ne zna više materinski jezik otkako je potalijančen u riječkim školama, dok Bežinić koji je nekoliko godina izbivao iz Kastva koristi se štokavskim i njemačkim izrazima.⁶⁴

Komedija bez većih ambicija, jednostavne forme i plošnih likova bez dublje psihološke karakterizacije u prvome je redu namijenjena zabavi domaće publike, ali istovremeno podsjeća i na okolnosti u kojima je hrvatsko stanovništvo živjelo pod tuđom vlašću te borbu protiv odnarođivanja puka. Laginja je svojim djelom dosegao šire značenje u povijesti hrvatske komediografije, kao jedan od začetnika istarskoga hrvatskoga kazališta.⁶⁵

4.4. Laginjin doprinos očuvanju usmene narodne baštine

Tijekom cijeloga razdoblja preporoda u Istri raste zanimanje za narodnu baštinu, posebice za usmenu narodnu poeziju. 1870. godine u kalendaru „Istran“ objavljuju se fragmenti narodne pjesme, a 1874. godine u „Našoj slogi“ zbirke mnogobrojnih sakupljača narodnoga blaga koje su pretiskane u zasebnu zbirku tiskane u Trstu potporom Matice hrvatske, pod naslovom „Hrvatske narodne pjesme što se pjevaju u Istri i na Kvarnerskih otocih“. Pretpostavlja se da je upravo Laginja zaslužan za taj pothvat te da je napisao i „Pripomenak“, predgovor zbirci. Da je i sam skupljao i bilježio djela usmene narodne predaje, svjedoče i dvije narodne pripovijetke te jedna narodna pjesma zapisani njegovom rukom.⁶⁶

⁶³ *O prvim pjesmama Matka Laginje // Zbornik Društva za povjesnicu Klana : prilozi za povijest, kulturu i gospodarstvo*, 3 (1997), 39-51.

⁶⁴ Isto, str. 23.

⁶⁵ Ivan Zoričić: *Matko Laginja i hrvatski jezik u Istri*, Časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, br. 3., Zagreb, str. 81 – 120.

⁶⁶ Boris Domagoj Biletić: *Istarsko troknjižje. Knjiga druga. Značajnici i teme 19. i 20. stoljeća*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2019. str. 92.

Zanimljiva je anegdota sa sjednice Istarskoga sabora 7. listopada 1903. godine kada je Laginja, vrhunski poznavatelj narodne poezije, umjesto političkoga govora izrecitirao niz narodnih i rodoljubnih hrvatskih pjesama.⁶⁷

4.5. Laginjina historiografska djela

Manje poznata Laginjina strana je strast prema povijesnim i pravnim temama, za političke i pravne događaje koji su obilježili povijest. Tu je ljubav gajio još od mladih dana, ali uslijed njegovoj posvećenosti u prvom redu politici, svoja je historiografska znanja s vremenom sve više zapuštao. Ipak, u njegovu su autorstvu zabilježena povijesna i pravna djela iz sedamdesetih i osamdesetih godina, ali također nekolicinu Laginjinih osvrta pronalazimo u njegovim neobjavljenim političkim spisima iz kasnijih razdoblja.

„Kastav grad i občina“, svojedobno vrlo poznata, knjiga je koja zadire iz književnog u historiografsko područje. Tiskana je u vlastitome izdanju u Trstu 1889. godine i za nju autor nije namijenio neku značajniju ulogu: bila je namijenjena puku općine kastavske kako bi imali izvor poznavanja njihove povijesti i očvrsnuli svoju vlastitost. U predgovoru knjige Laginja navodi: „Ova je knjižica poglavito namenjena puku općine kastavske za ugodni razgovor i ogledalo, ne bi li u laznih časovih mjesto druge zabave mnogomu omilila knjiga, te bi, spoznajući bolje svoj rodni kraj i njegovu prošlost, upravio svoje djelovanje na sve to veći napredak duševni i tjelesni.“⁶⁸

Knjiga „Kastav grad i občina“ podijeljena je u trinaest cjelina: opisuju se područja Kastva i njegove okolice, abecednim redom prikazuje se svih dvadeset sedam poreznih općina Kastavščine, daje se uvid u podneblje, vjetre i vode Laginjina rodna kraja, kronološki pregled vladanja feudalnih gospodara i njihovih predstavnika sve do 1861. godine te osvrte o pravnoj i političkoj povijesti. Opisuje se detaljno i doba vladavine Marije Terezije, dok je djelovao poznati Juraj Vlah također s područja Kastva. Posebno je poglavlje posvećeno školstvu koje je tada bilo zapostavljeno. Laginja se koristi brojnim i raznim izvorima poput Kastavskog statuta te djelima Valvasora i De Franceschija. Aktivno sudjeluje u stvaranju svoga historiografskoga djela: kritički se osvrće na pojedine ličnosti, zbivanja iz prošlosti ili ondašnjega doba, komentira i analizira izvore i literaturu, daje vlastite prijedloge kako

⁶⁷ Vijeće urednika: *Književna djela i rasprave – Matko Laginja*. Više izdavača, Pula, 1983. str. 24.

⁶⁸ Isto, str.25.

poboljšati trenutačno stanje Kastavštine. S obzirom da je djelo namijenjeno poglavito puku, Laginja je svoje historiografsko djelo, kao i sva ostala njegova djela, pisao čitko i jednostavno, razumljivo recipijentu. „Kastav grad i občina“ može se smatrati prvom poviješću Kastavštine, kao dokument jednog vremena koji isprepliće notaciju i imaginaciju.⁶⁹

Laginja je osobito volio saznanja iz pravne povijesti usporediti sa suvremenim događajima. Tako su njegov interes naročito privukla dva pravna spomenika primorja: Kastavski statut i Vinodolski zakon. Prva dva pisana su na hrvatskome jeziku na kraju sedamnaestog ili početku osamnaestog stoljeća, te drugi 1845. godine. S kraja osamnaestog stoljeća poznat je prijepis i na njemačkome jeziku. Smatra se da je Laginja 1879. godine objavio jedan od tri poznata prijepisa Kastavskog statuta, i to onaj koji je učinjen 1845. godine prema prijepisu iz 1759. godine. Laginja je u svojoj knjizi „Kastav grad i občina“ naveo da su Kastavci sami napisali svoj statut, ili kako ga on zove, Kastavski ustav. Također, smatrao je da je prvotni tekst pisan na hrvatskome jeziku, i to glagoljicom, te da se koristio prijepisom na latinici iz 1759. godine koji je bio jednak statutu iz 1614. ili 1640. godine pisanome na talijanskome jeziku.⁷⁰

Nakon kraćeg uvoda Laginja je u bilješkama opisao manje poznate talijanske riječi te također u članku komentira Kastavski statut, analizirajući ga stručno i kritički.

O njegovu autorstvu Kastavskoga statuta ne možemo tvrditi sa stopostotnom sigurnošću, ali tekst je potpisan njegovim inicijalima, a članak punim imenom i prezimenom, pa indicije ukazuju na to da je vrlo vjerojatno upravo Matko Laginja prvi objavio Kastavski statut.

Također gotovo nepoznato djelo, najvjerojatnije također iz Laginjina pera, jest komentar najpoznatijega pravnopovijesnog spomenika iz prošlosti primorskoga kraja, Vinodolski zakon. Laginjin tekst, iako potpisan samo inicijalima, datira iz 1875. godine i u njemu posebnu pozornost posvećuje svjedocima i roti - dokazivanju na sudu, te kaznenim ustanovama, pravnim odnosima, nasljedstvu, advokaturi, položaju Frankopana i svećenstva.

⁶⁹ Vijeće urednika: Književna djela i rasprave – Matko Laginja. Više izdavača, Pula, 1983. str. 26.

⁷⁰ Isto, str. 169-345.

Godine 1876. i 1880. Laginja objavljuje i dva stručno-pravna članka o kazni i mjenici s čijom se problematikom konstantno susretao tijekom svojega političkog rada protiv zelenaštva i lihve u Istri.⁷¹

Iako se Laginja kratkotrajno i uz politiku sporedno bavio pisanjem, možemo zaključiti da je svakako imao literarnu dušu i smisao za istraživačko-kreativne ambicije. Treba naglasiti da je stvarao u preporodno doba te da su njegove prednosti ostale potisnute zbog prilika u kojima je živio i djelovao. Ipak, Laginja je iza sebe uspio ostaviti djela trajne vrijednosti, koja su, nažalost, u povijesti hrvatske književnosti nepravredno nedovoljno valorizirana i istražena. Matko Laginja svojim se književnim ostvarenjima vezivao uz tadašnje političke događaje i prilike naglašavajući u svojim djelima ciljeve hrvatskog narodnog preporoda u Istri i na Kvarnerskim otocima, stoga možemo zaključiti da je nacionalna tendencija zasjenila njegovu književnu nadarenost.⁷²

5. Laginjine „Basne prekrojene poglavito za hrvatski puk u Istri“

Nacionalno-prosvjetiteljskim obilježjima „Naše sloge“ Laginja se pridružuje objavom niza basni poučno-moralizatorskoga karaktera u četvrtome i petome godištu tada još tršćanskih novina 1873. i 1874. godine. Njihova popularnost je bila velika, u toj mjeri da je Laginja 1876. u Kraljevici tiskao knjigu „Basne – prekrojene poglavito za hrvatski puk u Istri“. Knjiga sadrži trideset basni s poukom na kraju, neke su prerade poznatih tekstova, a neke su plod Laginjine stvaralačke originalnosti. U svoju je zbirku Laginja uvrstio i tada vrlo poznatu basnu protiv „šarenjaka“, kako su nazivali odnarođene Hrvate, prodance. Basne su općenitoga sadržaja, stoga i danas aktualne, a pokoje su obilježene ondašnjom političkom situacijom u Istri. Zanimljiva je versifikacija basni jer su pisane po uzoru narodne baštine, najčešće u desetercu, te obogaćene rimom i dijalogom. Isto tako, zanimljiv je uvodni latinski citat iz Evanđelja po Mateju:

„Njima govorim u usporedbama zato što gledajući ne vide i slušajući ne čuju i ne razumiju.

A blago vašim očima jer vide i ušima jer čuju!“⁷³

⁷¹ Isto, str. 169-345.

⁷² Isto, str. 169-170.

⁷³ *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980., str. 947-948.

Jezik „Basni“ temelji se na štokavskome standardu kako bi se čakavskoga čitatelja približilo štokavskoj jezičnoj normi hrvatske matice, ali Laginja umeće i pokoji čakavski izraz da bude razumljiv i prihvatljiv čakavskome čitatelju.⁷⁴

U nastavku donosim sadržajnu analizu nekolicine Laginjinih Basni koje dokazuju šarolikost tematike koju autor u svojim djelima obrađuje, od svakodnevnih ljudskih težnji i životnih problema do snažnih rodoljubnih pouka.

Laginja u prvoj od svojih basni preuzima priču o Ikaru iz grčke mitologije, sinu izumitelja i graditelja Dedala. Budući da nisu smjeli napustiti Kretu, Dedal je izradio dva para krila od ptičjega perja povezana voskom kojima su poletjeli prema Ateni. Ikar se previše približio Suncu pa se vosak rastopio, a on je pao i poginuo. U grčkoj mitologiji Ikarov let predstavlja uzaludan pokušaj onih koji se vinu preko određenih granica:

"Sunce vosak mu rastopi,

Pak u more Ikar hlopi.

Da je letil malo niže

Svoju želju om dostiže..."⁷⁵

Potom i Laginja upozorava narod da poneki streme nedostižnim visinama i u tome naumu stradavaju:

"Slušaj sada, moj narode,

Kuda ove reči vode:

U pismenih naših ljudi'

Neka želja ti se budi,

Pisat nauke visoko,

Kud ne vidi svako oko.

Pak polete nas oblake

pod sunčane žarke trake,

⁷⁴ Boris Domagoj Biletić: *Istarsko troknjižje. Knjiga druga. Značajnici i teme 19. i 20. stoljeća*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2019. str. 89.

⁷⁵ Isto, str. 49.

Krila jim se ru rastope

I u bezdan jadni hlope;

A ne mogu postignuti

Želje, kâ jim srce muti."⁷⁶

Laginjina želja nije uzdići se iz naroda, već pomoći hrvatskome puku na način da svoje basne piše u "niskome", jednostavnome stilu kako bi bio što razumljiviji običnome čovjeku kojemu je djelo namijenjeno i da svaki recipijent ima dobrobiti od čitanja.

"Ja pak neću, majčín sine,

Letít nebu u visine;

Dizat ću se tik nad morem,

Jeda puku što pomorem.

Nisko hoću pisat basne,

Neka svaki ima hasne."⁷⁷

U trećoj basni Laginja obrađuje temu korumpiranosti sustava, ali i pokvarenosti ljudi. Lopov Pavliha bio je osuđen jer je ukrao janje i morat će vratiti sve meso koje kod njega budu našli. Lopov je potražio mišljenje odvjetnika Žaneta kako bi se mogao obraniti na sudu te mu je obećao da će mu se dobro odužiti. Odvjetnik mu je rekao:

"Lakho za to, moj brate Pavliho!

Kada sudac na tebe nasrne,

Ti ne reci ne bele ne črne,

Nego gledaj zapanjeno gluho,

Šviči, mrmli, češi se za uho;

Pak te reći: čeljade je nemo,

⁷⁶ Isto, str. 49-50.

⁷⁷ Isto, str. 50.

Po zakonu sudit ga ne smemo.

A za trud mi mesa pol prinesi

Ako nimaš cvancike u kesii."⁷⁸

Prema odvjetnikovim savjetima lopov će najbolje pred sudca proći ako glumi da ne može govoriti te će na taj način biti oslobođen tužbe. No kada je došlo vrijeme da se lopov Pavliha oduži odvjetniku i on ga pozove da mu navrati s mesom, od lopova ni riječi, gleda zapanjeno i gluho, mrmlja, češe se za uho... Laginja vješto zaključuje basnu poantom da:

"Ne more zlo seme dobra ploda dati.

Kako koga učiš, onako će znati."⁷⁹

U šestoj basni Laginja progovara o sjevremenskom problemu opijanja i njegovim negativnim posljedicama. Ironično prikazuje pijanca, glavnog lika ove basne, utjelovljenog u tijelu svinje. Basna započinje apostrofiranjem ljudima, to jest narodu, naglašavajući da će od ove čudne basne dobrobiti možda imati oci i sinovi, tako da već iz prvog stiha znamo kome je basna namijenjena. Slijedi opis prejedanja jedne svinje koja je pobjegla iz "stana" da lijepo večera. Nakon objeda svinja je trebala nešto i popiti, stoga personificirana svinja krene prema obližnjoj konobi i uživa u vinu. Ipak, vino joj je naškodilo. Kad je došla kući, počela je udarati djecu te oni bježe govoreći po selu da im je otac poludio. Od silna opijanja svinja se valja po tlu i upadne u jarak gdje je prespavala cijelu noć. Ujutro kad je došla k sebi, brzo je otišla kući, ali djeca i brižna žena su brzo pobjegli ne bi li izbjegli batine. Laginja zaključuje basnu stihovima:

"Nete kćeri niti sini, nete pobratimi

Bivat više u družini s norci takovimi."⁸⁰

U dvama stihovima iskazana je tužna sudbina obitelji u kojoj vlada neumjerenost u alkoholu te patnje koje opijanje donosi, najčešće članovima obitelji. Pouku Laginja iznosi na kraju svake basne, pa tako i ovdje te zaključuje da u svemu treba pronaći zlatnu sredinu i držati se umjerenosti:

"Ta nam basna nauk goji k dobru vodi:

⁷⁸ Isto, str. 50-51.

⁷⁹ Isto, str. 51.

⁸⁰ Isto, str. 53-54.

Da kap vina dobro stoji, al pijanstvo škodi."⁸¹

Laginjine basne tematiziraju svakodnevne pojave u društvu te personifikacijom određenih životinja i njihovih mana i pogrešaka ukazuju na mane i pogreške koje ljudi čine u društvenoj zajednici.

Tako je u sedmoj basni opisana stalna potreba čovjeka koji teži uljepšati vlastitu vanjštinu u odnosu na nutrinu te kako čovjek oholo prihvaća prilike u kojima može profitirati nauštrb drugim. Basna započinje dijalogom između dvaju likova, medvjeda čije su uši njegova prepoznatljiva karakteristika te majstora Cigana, varalice, koji sluti da će uspjeti preveslati naivnog medvjeda u njegovu pokušaju "proljepšanja". Medvjed moli majstora da mu napravi velike rogove kojima će se moći dičiti i ponositi. Majstor uviđa da je medvjed naivan u svojoj težnji za estetskom promjenom i da će na sve pristati ne bi li ispunio svoju želju te mu odgovara:

"Dobro, medo, moj junački sine!

Napravit ću ja tebi rožine,

Al ušesa daj odrezat prije,

Jer prostora za rogove nije."⁸²

I tako medvjed u velikim bolovima dopusti da mu majstor Cigan odreže uši. Tada majstor potrči kući po alat potreban za pričvršćivanje rogova. Kad medvjed to vidi, sav se isprepadne:

"Ne, majstore, ako znaš za boga,

Ne meći mi nijednoga roga.

Već sam onda zubine stiskao

Kada si mi ušesa rezao;

A da roge zabijaš u glavu,

Onda bi ja svirao tu pravu."⁸³

⁸¹ Isto, str. 53-54.

⁸² Isto, str. 53-54.

⁸³ Isto, str. 53-54.

Na kraju basne autor otvoreno donosi kratku, ali efektnu pouku:

"Pusti, brate, lude oholije,

Budi što si, tuđe lepše nije."⁸⁴

Iz navedenih primjera možemo uočiti da je u Laginjinih „Basnama“ prisutna raznovrsna problematika koju je autor htio na zanimljiv i poučan način iznijeti recipijentu. Laginja u njima piše o svakodnevnim, „lakšim“ temama, ali i o važnim, budničarskim idejama preporodnoga doba.

6. Analiza Laginjinih „Basni“

Prije nego što analiziramo Laginjine „Basne“ na slovopisnoj, pravopisnoj, fonološkoj, morfonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini, važno je osvrnuti se na jezik u tome razdoblju i upoznati se s tadašnjim normativnim priručnicima te također i s govorom Klane, rodnoga mjesta Matka Laginje, koji će jednim dijelom biti prisutan i u njegovim „Basnama“.

6.1. Normativni priručnici u 19. stoljeću

Početak 19. stoljeća hrvatski je jezik još daleko od autonomije i šire uporabe u javnome životu. Jezik znanosti, školstva i zakonodavstva je još uvijek bio latinski, a teritorijalno se u Istri i Dalmaciji pretežito koristio talijanski, a u sjevernoj Hrvatskoj njemački i mađarski jezik.⁸⁵

U ovome razdoblju ipak jača leksikografska djelatnost te nastaju prva djela koja opisuju tadašnji štokavski i kajkavski književni jezik. Kristijanović, Đurkovečki i Matijević pišu prve kajkavske gramatike, a autori štokavskih gramatika bili su Appendini, Brlić i Starčević. Appendini svoju gramatiku zasniva na štokavskoj ikavici, a pisana je na talijanskome jeziku. Građu i uzorke preuzima od svoga prethodnika Della Belle koji piše

⁸⁴ Isto, str. 53-54.

⁸⁵ Franjo Butorac: *Nacionalizam i jezik*, Vjesnik 1990., str. 90.

gramatiku „Istruzioni grammaticali della lingua Illirica“ u uvodnome dijelu svojega rječnika „Dizionario italiano-latino-illirico“ 1728. godine.

Godine 1812. Šime Starčević objavljuje prvu hrvatsku gramatiku pisanu na hrvatskome jeziku pod nazivom „Nova ricoslovnica illiricska“ gdje zagovara ikavsku štokavštinu.

Ignjat Alojzije Brlić izdaje 1833. godine „Grammatik der illyrischen Sprache“ kojom se oslanja na jezičnu tradiciju slavonskih gramatika 18. stoljeća poput Relkovićeve i Lanosovićeve gramatike.

U predilirskome razdoblju nastaju i dva važna rječnika: Stullijev rječnik u tri dijela „Lexicon latino-italico-illyricum“, „Rječosloxje“ i „Vocabolario italiano-illirico-latino“ te Voltićev rječnik „Ricoslovník illirickoga, italianskoga i nimaeskoga jezika“ u koji Voltić uključuje riječi iz svih triju hrvatskih narječja.⁸⁶

Ilirski pokret označava pravi početak standardizacije hrvatskoga jezika i ujedinjenja hrvatske norme na štokavskoj osnovici. To je vrlo plodno razdoblje hrvatskih gramatičara i leksikografa čija su nastojanja bila usmjerena na normiranje hrvatskoga jezika kao autonomnoga.⁸⁷

Grafijska se problematika najviše lomila oko pronalaženja rješenja za bilježenje palatala. Ljudevit Gaj, vođa ilirskoga pokreta, u svojoj knjižici „Kratka osonova horvatsko-slavenskoga pravopisana“ 1830. godine uvodi palatale s nadslovnim znakovima po uzoru na Pavla Rittera Vitezovića, a 1835. godine izdaje članak „Pravopisz“ pisan na štokavskoj osnovici i koristi se novim grafemima: grafem *ć* preuzima iz poljskoga jezika, uvodi rogato *e* za jat, te uvodi dvoslove *dj*, *tj* i *lj*.

Godine 1836. Vjekoslav Babukić izdaje prvu ilirsku gramatiku „Osnova slovnice slavjanske narečja ilirskoga“ u kojoj prihvaća Gajeve palatale, rogato *e* čita kao *je*, *i* ili *e*, zalaže se za starije nastavke; u genitivu množine za *-ah*, u dativu množine za *-om*, u lokativu množine za *-ih* te u instrumentalu množine za *-i*. Antun Mažuranić 1839. godine objavljuje ilirsku gramatiku „Temelji ilirskoga i latinskoga jezika“ u kojoj afirmira Babukićev jezik.

Rad iliraca nastavljaju filološke škole koje su pokušale dati odgovor neriješenim jezičnim pitanjima svojih prethodnika, ali zalagale su se za međusobno različita stajališta.

⁸⁶ Milan Moguš: *Povijest hrvatskoga književnog jezika*, Globus, Zagreb, 1993., str. 138-177.

⁸⁷ Isto, str. 138-177.

Riječka filološka škola odbacila je nastavak *-ah* u genitivu množine i zalagala se za nulti morfem, a jedan od glavnih njezinih predstavnika bio je Fran Kurelac. Zadarska filološka škola s Ante Kuzmanićem na čelu prihvatila je Gajevu grafiju i zalagala se za štokavsku ikavicu kao osnovicu za zajednički književni jezik. Zagrebačka filološka škola žustro je zagovarala štokavicu, bavila se temeljito naglasnim sustavom hrvatskoga jezika i njegovom tvorbom. Također, neki od njezinih glavnih ciljeva bili su uvođenje jekavskoga izgovora, uklanjanje čakavskih i kajkavskih elemenata u standard te uporaba starijih množinskih padežnih nastavaka i morfonološki pravopis po uzoru na Ljudevita Gaja. Najistaknutiji su predstavnici zagrebačke filološke škole bili Vjekoslav Babukić s „Ilirskom slovnicom“, Antun Mažuranić sa „Slovnicom Hrvatskom“, Adolfo Veber Tkalčević sa „Skladnjom ilirskoga jezika“ te Bogoslav Šulek s „Hrvatsko-njemačko-talijanskim rječnikom znanstvenoga nazivlja“ koji se zalagao za jezično čistunstvo, zamjenu posuđenica i tvorbu novotvorenica.⁸⁸

Pri kraju stoljeća na jezikoslovnoj se sceni pojavljuju vukovci koji su svojim idejama o jeziku najviše doprinijeli standardizaciji hrvatskoga jezika vukovci bili Đuro Daničić koji je 1880. godine pokrenuo rad na Akademijinu „Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika“, Tomo Maretić s „Gramatikom hrvatskoga jezika za niže razrede srednjih škola“, te Ivan Broz i Franjo Iveković s „Rječnikom hrvatskoga jezika“.⁸⁹

6.2. Govor Klane

Kako bi bolje uvidjeli specifičnosti Laginjina jezika, neizostavno je proučiti govor njegova rodnoga kraja, male općine Klana, smještenoj na brdsko-planinskome području između Rijeke, Gorskog kotara i Slovenije. Njezin geografski smještaj predodređuje mješovitost jezičnih osobitosti i utjecaj raznih idioma na mjesni govor Klane koje ćemo u nastavku obraditi.

Najveći doprinos istraživanju mjesnog govora Klane svojim su radom dale profesorice i dijalektologinje Iva Lukežić i Silvana Vranić u djelima „Govor Klane i Studene“ i „Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi“. U njihovim dijalektološkim istraživanjima došle su do zaključka da je govor Klane autohton zbog ikavskoga refleksa jata popraćen s mnoštvom

⁸⁸ Filološke škole. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 30.6.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/filoloske-skole>>

⁸⁹ Lada Badurina; Ivo Pranjković: *Jezičnopovijesni ogledi*. Alfa. Zagreb. 2002. str. 313.

leksičkih ekavizama primljenih iz ekavskoga ili ikavsko-ekavskoga čakavskoga ili iz međudijalektalnoga susjedstva, te su ga uvrstile među govore sjeverozapadnoga čakavskog areala.⁹⁰

Zanimljivost govora Klane je u njegovoj arhaičnosti i različitosti u odnosu na govore u njegovu okruženju. Naime, sami stanovnici Klane u prošlosti su se zbog uporabe zamjenice *kaj* i nekih slovenskih leksema smatrali kajkavcima, ili čak Slovencima.⁹¹ Ipak, dijalektološka se istraživanja temelje na proučavanju razlikovnih kriterija koji potvrđuju pripadnost određenoga idioma nekome dijalektu i samo detaljnom analizom govora Klane potvrđena je njegova pripadnost čakavskome narječju. Tako su i profesorice Lukežić i Vranić svoja istraživanja započele utvrđivanjem alijeteta i alteriteta. Alijetet je najviši stupanj jezične razlikovnosti, pripada samo jednome narječju, te dostatan je dokaz pripadnosti nekome podsustavu.⁹² Najjasniji primjer alijeteta jest uporaba upitno-odnosnih zamjenica *ča*, *što* ili *kaj* koje odaju pripadnost čakavskome, štokavskome ili kajkavskome narječju.

S druge strane, alteritet označava niže rangirane razlikovnosti jer se po njima ne može sa sigurnošću odrediti pripadnost određenu podsustavu.⁹³

6.2.1. Alijetetne jezične značajke govora Klane

Kao prvo obilježje čakavskoga narječja u govoru Klane pronalazimo oblike zamjenice *ča* koja se koristi u značenju neodređenih zamjenica za neživo, naprimjer: „Ki će ti onda *ča* dat?“⁹⁴ Također, pripadnost čakavskome narječju potvrđuje uporaba priloga *zač*, *poč*, *nač*, *vač*, naprimjer: „A *zač*?“⁹⁵ Uporaba zamjenice *kaj* povezana je samo u kontekstu neživoga, a smatra se da je u govor Klane preuzeta iz obližnjega slovenskoga jezičnog dodira.⁹⁶

⁹⁰ Iva Lukežić: *Govori Klane i Studene*, Libellus, Crikvenica, 1998., str. 7-11.

⁹¹ Isto, str. 12-24.

⁹² Isto, str. 13.

⁹³ Isto, str. 14.

⁹⁴ Isto, str. 18.

⁹⁵ Isto, str. 19.

⁹⁶ Isto, str. 24.

Alijetetni su i primjeri nepreventivnih čakavskih punih vokalizacija: *va* (kontinuanta praslavenskoga i prahrvatskoga prijedloga *v), *vavik, kadi, malin*.⁹⁷

U govoru Klane zabilježen je dvojak refleks prednjega nazalnoga samoglasnika /e/ koji se ostvaruje kao *a* ili *e*, naprimjer: *jazik, počati, ili meso, govedo*.⁹⁸

Naglasni sustav mjesnoga govora Klane također možemo ubrojiti u alijetetne značajke, a pripada najstarijemu tipu hrvatske akcentuacije, takozvani stari akcenatski sustav ili čakavska akcentuacija.⁹⁹

Alijetetna je i izmjena šumnika u zatvorenome slogu, a primjeri iz govora Klane su: *niš, aš, hoj, homo*.¹⁰⁰

Posljednji primjer alijeteta koji navodi profesorica Lukežić jest čakavski oblik pomoćnoga galgola biti za torbu kondicionala: *bin, biš, bi, bimo, bite, bi*. Lukežić navodi primjere: *bin rekla, bite zabile*.¹⁰¹

6.2.2. Alteritetne jezične značajke govora Klane

Pod alteritete u govoru Klane profesorica Lukežić navodi devet obilježja, a najznačajniji jest ikavski refleks jata koji pronalazimo u korijenskim morfemima (*besida*), u tvorbenim morfemima (*kolino*) i relacijskim morfemima (*mani*).¹⁰²

Alteritetan je i inventar samoglasničkih fonema u govoru Klane: pet samoglasničkih jedinica (*a, e, i, o, u*) te slogotvorni sonant (*r*).¹⁰³ Jednako tako, alteritetan je suglasnički inventar sačinjen od dvadeset i četiri fonema.¹⁰⁴

Ostale alteritetne jezične značajke u konsonantizmu govora Klane jesu: zamjena dočetnoga *m* sa *n* (*povidan, bin*), redukcija *v* na početku suglasničke skupine (*sakako*),

⁹⁷ Isto, str. 25.

⁹⁸ Isto, str. 30.

⁹⁹ Isto, str. 34.

¹⁰⁰ Isto, str. 40.

¹⁰¹ Isto, str. 42.

¹⁰² Isto, str. 43-78.

¹⁰³ Isto, str. 78-82.

¹⁰⁴ Isto, str. 83.

neizmjenjena praslavenska skupina *čr* (*črip, črnilo*), rotacizam (*moreju, morda*), skupina *jd* u prezentskoj osnovi (*pojdeš, najdeš*).¹⁰⁵

U posljednju skupinu alteriteta ulaze pluralni oblici u deklinaciji, a Lukežić navodi sljedeće primjere: neproširena osnova jednosložnih imenica muškoga roda (*sini, voli*), nulti relacijski morfem u genitivu množine (*lit, besid*), stariji ništični i noviji relacijski morfem *i* u genitivu množine muškoga roda (*par dan, prahi, puti*), relacijski morfem *on* i *en* u dativu množine muškoga i ženskoga roda (*susidon, konjen*), relacijski morfem *an* u dativu množine imenice ženskoga roda (*kokošan*), relacijski morfem *ih* i *i* u lokativu množine imenica muškoga i srednjega roda (*po brdih*), relacijski morfem *ah* u lokativu množine imenica ženskoga roda (*po kišah*), relacijski morfem *i* u instrumentalu množine imenice muškoga i srednjega roda (*z voli, s plugi*) i relacijski morfem *ami* u instrumentalu množine imenica ženskoga roda (*z matikami*).¹⁰⁶

6.2.3. Arealne jezične značajke govora Klane

Posebnost govora Klane je što je smještena na rubnome prostoru na kojemu se isprepliću dva dijalektološka areala: prostor autohtonih sjeverozapadnih čakavskih dijalekata i prostor međudijalekta kajkavskih i čakavskih mikrosustava.¹⁰⁷

Tako u govoru Klane postoje jezične značajke sjeverozapadnoga čakavskoga areala, naprimjer postojanje zamjenice *ki* (*Ki će ti onda ča dat?*), redukcija *v* unutar sljedova sa sonantom *r* (*trdila, storeno*), oblici zamjenica *takov, onakov, kakov*, strukture *gren, greš, gre, iskat, išćen*.¹⁰⁸

S druge strane u govoru Klane prisutne su značajke međudijalekta sjeverozapadnoga rubnoga areala poput gramatičkoga hiperikavizma u relacijskim morfemima u genitivu jednine muškoga i srednjega roda (*kakovikoga*), upotreba zamjenica *ča* i *kaj*, zamjena prijedloga *s* prijedlogom *z* (*z dicon*).¹⁰⁹

¹⁰⁵ Isto, str. 93.

¹⁰⁶ Isto, str. 94-96.

¹⁰⁷ Isto, str. 97.

¹⁰⁸ Isto, str. 97-132.

¹⁰⁹ Isto, str. 132-168.

6.3. Slovopisna i pravopisna razina

Palatali č, ž, š

Palatale č, ž, š uvodi Ljudevit Gaj 1835. godine u članku „Pravopisz“ i otada brojni jezikoslovci prihvaćaju njegove ideje i provode ih u svojim pisanjima. Matko Laginja, kao i brojni drugi jezikoslovci toga vremena, preuzima Gajeve palatale. U redcima što slijede donosimo primjere.

Palatal č uobičajen je u Laginjinim „Basnama“:

sunčanih „Pod sunčanih zrak toplinu“ (Basna I)

šviči „Šviči, mrmlji, češi se za uho“ (Basna III)

češi „Šviči, mrmlji, češi se za uho“ (Basna III)

učiš „Kako koga učiš, onako će znati“ (Basna III.)

čudne „Oni beže siromasi čudne kazat stvari“ (Basna VI)

večera „Onde ruje, trga, kopa i večera lepo“ (Basna VI)

čujte „Čujte, ljudi, čudnu basnu od jedne živine“ (Basna VI)

junački „Dobro, medo, moj junački sine“ (Basna VII)

čvrsto „Pak te čvrsto rogovi pristati“ (Basna VII)

lončić „Sprave se zemljen lončić“ (Basna IX)

toči „Vidiš u njoj sir se toči, za tebe večera“ (Basna X)

dobričina „Vuk siromak dobričina vas prebijen stane“ (Basna X)

poskočile „I u vodu poskočile“ (Basna XII)

kukuriče „Nego čut kad peteh kukuriče“ (Basna XIV)

magarčeve „Domogne se magarčeve glave“ (Basna XVI)

naučni „Jer su tako naučni od veka“ (Basna XVII)

striče „Dragi striče vuče, poznam te junaka“ (Basna XX)

vuče „Stari tić lisica i vuče Gladuša“ (Basna XX)

poviče „I poviče tanko glasovito“ (Basna XXI)
ovčar „Svedok tomu stari ovčar Luka“ (Basna XXI)
četiri „I dajte mu dvajset i četiri“ (Basna XXI)
oči „Jednu babu zabolile oči“ (Basna XXIII)
pčelici „Gudio seljan pčelici“ (Basna XXIV)
vučina „Brže, braćo, evo ga, vučina“ (Basna XXV)
ča „Ki je božji, ča bi rad“ (Basna XXVI)
čuvat „A moram ga čuvat mlad“ (Basna XXVI)
čuješ „Čuješ, brate, vi ste vuci nori“ (Basna XXVII)
čovek „Tako mnogi čovek ludi praznu slamu mlati“ (Basna XXX).

Slijede primjeri za palatal ž:

želi „More želi preletiti“ (Basna I)
dostiže „Svoju želju on dostiže“ (Basna I)
želja „Neka želja ti se budi“ (Basna I)
vražjeg „I još morda vražjeg imet plesa“ (Basna III)
bože „Prišlo mu je, očuvaj nas bože“ (Basna III)
straže „Meće straže na sve mile strane“ (Basna IV)
žabe „Za pisare postavili žabe“ (Basna V)
može „Da se jedan sud sastavit može“ (Basna V)
živine „Čujte, ljudi, čudnu basnu od jedne živine“ (Basna VI)
bližnji „I u bližnji vrt poda se gde mu j' dobra hrana“ (Basna VI)
beži „Sve od smeha se previja i do vuka beži“ (Basna X)
bežeći „Kako osal, bežeći za lavom“ (Basna XVI)

živinica „Mora past preda te živinica svaka“ (Basna XX)

ždrebac „I do konja ždrebac mlad“ (Basna XXVI)

živit „Jer bi mu se bolje živit htelo“ (Basna XXVII)

približi „Al kad bliže približi se bratu“ (Basna XXVII)

brže „Ke primemo brže bolje“ (Basna XXVIII)

živi „Bog te živi, starče stari!“ (Basna XXX).

Primjeri su za palatal *š* sljedeći:

naših „U pismenih naših ljudi“ (Basna I)

šale „Zato malo s njom pomešam šale“ (Basna II)

što „Dat će morat što god najdu mesa“ (Basna III)

nimaš „Ako nimaš cvancike u kesi“ (Basna III)

širokomu „Na jednomu širokomu polju“ (Basna IV)

ćeš „Pred njimi ćeš vidit kralja lava“ (Basna IV)

štafete „Kada budu štafete nosili“ (Basna IV)

pošlo „Pozna mu se ružna stopa kud je pošlo slepo“ (Basna VI)

uši „Da mu Cigan uši odrezava“ (Basna VII)

lepše „Budi što si, tuđe lepše nije“ (Basna VII)

puriš „Ma što se puriš, Pave, ti“ (Basna VIII)

odviše „Ne uzdiži ti odviše svoga“ (Basna VIII)

još „Lisica se nahljapala i još nima maha“ (Basna X)

sluša „Stari vujo sluša tetu što mu progovara“ (Basna X)

šiba „Mene teža šiba tuče, teže mi j' na vratu“ (Basna X)

ubiše „Vajme meni, moj nebore, skoro me ubiše“ (Basna X)

teške „Da biš volil teške podnest biče“ (Basna XIV)

puška „Ala, zeče, puška te ubila“ (Basna XIV)
projdoše „Al kad dobar del projdoše puta“ (Basna XVI)
kokoš „Staroj Mandi kokoš zadavila“ (Basna XVII)
pitaš „Sve što pitaš, biti hoće tvoje“ (Basna XXIII)
naše „Naše delo“ (Basna XXIV)
pošli „Da bi k ćaći pošli“ (Basna XXVI)
štali „Dojdu vuci k štali“ (Basna XXVI)
duši „Al ga nedih duši“ (Basna XXVI)
mišje „Sastale se mišje glave u gospodske zборе“ (Basna XXX).

Palatal ć

Specifičnost Laginjina doba je uvriježena uporaba dvaju grafema za označivanje glasa ć, a to su ć kao jednoslov i dvoslov *tj*. Babukić u svojoj gramatici daje prednost glasu ć (*srećni, noćni*)¹¹⁰, dok Tkalčević se u svojoj gramatici ne dotiče teme pisanja fonema ć. U Laginjnim Basnama nailazimo samo na glas ć kao jednoslovni palatal ć, a to potvrđuju primjeri:

Mladić „Ikar mladić ponositi“ (Basna I)
Neću „Ja pak neću, majčin sine“ (Basna I)
Išće „Išće Pave vokata Žaneta“ (Basna III)
Šemereć „Tako pijan dojde kući sve šemereć putom“ (Basna VI)
tući „Tući, pilit, čavle zabijati“ (Basna VII)
ćeš „Ma što ćeš, rugobino ti“ (Basna VIII)
sreća „Svud me prati dobra sreća, jer sam ja lisica“ (Basna X)
nesrećnoga „Izvan sela čuje vuka nesrećnoga strica“ (Basna X)
veća „Kad se sit naloče vode i stid nastava veća“ (Basna X)
prazneć „Tako prazneć si glavinu“ (Basna XII)
već „Već se čuje“ (Basna XXV)
reć „Već će družbi ovo reć“ (Basna XXIX)
proć „Na delidbi tako proć“ (Basna XXIX)

¹¹⁰ Vjekoslav Babukić: *Ilirska slovnica*, Tiskarnica Ljudevita Gaja, Zagreb, 1854., str. 432.

moć „Tvoju pravdu, tvoju moć“ (Basna XXIX).

Pisanje negacije

Laginja u svojim „Basnama“ načelno koristi odvojeno pisanje negacije, iako Babukić i Mažuranić u svojim gramatikama koriste oblike pisane spojeno s partikulom *ne* (*nijesam, nisam, nisi, nije, nijesmo, nijeste, nijesu, nebudem, nebudeš, nebude, nehtjah, nehtjaše, nehtjasmo, nehtjaste, nehtjahu, nebiah, nebiaše*)¹¹¹. Laginja se opredjeljuje za nesastavljeno pisanje, osim kod negacije glagola *htjeti* u prvome licu jednine i trećem licu jednine, što možemo potkrijepiti primjerima:

Neću „Ja pak neću, majčin sine“ (Basna I)

Ne mogahu „Al si same pomoć ne mogahu“ (Basna V)

Neću „Ta neću ti je, brate, 'zet“ (Basna VIII)

Nije „Da najzadnji vendar nije“ (Basna XII)

Ne mislite „Ne mislite da j' zasluga vaša“ (Basna XVI)

Ne budite „Da se tomu obranimo, ne budite gljuhi“ (Basna XXX).

Veliko i malo početno slovo

Laginja se u svojim djelima većinski pridržava pravila za veliko i malo početno slovo ondašnjih gramatika Babukića, Mažuranića i Tkalčevića, među kojima stoji da velikim početnim slovom valja pisati prve riječi u rečenici ili stihu, velikim početnim slovom pišu se vlastita imena, imena stanovnika i božanstava, ali vidimo da u rijetkim slučajevima Laginja odstupa od navedenoga, kao naprimjer u imenici bog-bože koju piše malim početnim slovom.

Neki od primjera uporabe malog i velikog početnog slova u Laginjinim „Basnama“ jesu:

Ikar „Ikar mladić ponositi“ (Basna I)

Danicu „Tu opaze lepu ko Danicu“ (Basna II)

Basnu „Jednu malu Basnu djevojčicu“ (Basna II)

¹¹¹ Vjekoslav Babukić: *Ilirska slovnica*, Tiskarnica Ljudevita Gaja, Zagreb, 1854., str. 282.

Pavlihu „Tužilo je lopova Pavlihu“ (Basna III)
Žaneto „Šjor Žaneto govori mu tiho“ (Basna III)
bože „Prišlo mu je, očuvaj nas bože“ (Basna III)
Lavu Velikomu „I govore Lavu Velikomu“ (Basna IV)
Cigana „Pak doziva majstora Cigana“ (Basna VII)
istarskoga „I terana vina istarskoga“ (Basna XI)
božje „Kada druge božjde stvore“ (Basna XII)
Turko „Aja borme, Turko pobratime“ (Basna XXVII)
Hrvati „Vi ako ste pravi ljudi, poslušajte, Hrvati“ (Basna XXX)

Pokretni vokali

Laginja nesustavno koristi pokretne vokale, o kojima u normativnim priručnicima Laginjina vremena nije bilo propisanoga pravila:

Kud „Kud ne vidi svako oko“ (Basna I)
Pak „Pak doziva majstora Cigana“ (Basna VII)
Pak „Pak s lisicom društvo čini za svoju nevolju“ (Basna X)
Nesretnoga „I pitaju Šarka nesretnoga“ (Basna XI)
Tako „Tako prazneć si glavinu“ (Basna XII)
Takove „Vi drugi ste naravi takove“ (Basna XIV)
Put „Uzme oglav i drenovac, udre dva-tri put“ (Basna XV)
Pak „Pak priredit bratski stol“ (Basna XXIX)
Pak „Pak u stan se svoj navrmu“ (basna XXIX)
Koji „Koji te je krepko obranio“ (Basna XXI)
Koj „Koj si slavno osramoti pleme“ (Basna XXI)

Moga „Nije prošlo jednog dana, poštenja mi moga“ (*Basna XXX*)

Koga „Da ni mačka ovog stana ubila nam koga“ (*Basna XXX*)

Svomu „Kako bi se obranili suvražniku svomu“ (*Basna XXX*)

Ovomu „I još dugo poživili na svetu ovomu“ (*Basna XXX*).

6.4. Fonološka i morfonološka razina

Refleks jata

Pitanje refleksa jata bilo je jedno od glavnih pitanja ilirizma u htjenju ostvarivanja zajedničkoga književnoga jezika, a prepreke su se pojavljivale ponajviše zbog neujednačenosti štokavštine, kajkavštine i čakavštine. Najšire prihvaćeno rješenje za označivanje jata bilo je „rogato *e*“ koje se raširilo među piscima različitih krajeva. Taj je grafem omogućavao slobodu čitatelju da riječ izgovori kako je njemu jezično najbliža. Babukić u svojoj „Slovnici“ također je zastupao *rogato e* kao najprirodnije rješenje.¹¹² Antun Mažuranić normirao je dvoglasni odraz dugoga jata. Bogoslav Šulek predlagao je da se dugi jat treba pisati dvoslovom *ie*, a kratki dvoslovom *je* (*liepo mjesto*).¹¹³

U prijepisu Laginjinih „Basni“ ne nailazimo na *rogato e*, već na cjelovitu riječ koja varira u refleksu jata ovisno o kontekstu, tako na primjer nailazimo na različiti refleks jata čak i u istome stihu: „Vuk veruje svojoj teti, tvrda mu je vira“¹¹⁴ Ipak, prema navedenim primjerima može se uočiti da Laginja za jat upotrebljava ponajviše *e* te u pokojem primjeru *i*. Mogući razlog miješanju ikavskoga i ekavskoga refleksa *jata* jest utjecaj govora njegovoga rodnoga mjesta, u kojem se jat najčešće ostvaruje kao *i* (*crikva, čovik*), ali pod utjecajem okolnih idioma nailazimo i na ekavske oblike, o kojima sam pisala u poglavlju o mjesnome govoru Klane. Slijede primjeri ekavskoga refleksa *jata*:

Reči „Kuda ove reči vode“ (*Basna I*)

¹¹² Vjekoslav Babukić: *Ilirska slovnica*, Tiskarnica Ljudevita Gaja, Zagreb, 1854., str. 6-14.

¹¹³ Bogoslav Šulek: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 12.7.2024.

¹¹⁴ Matko Laginja: *Basne*, skupina izdavača: Čakavski sabor, Istarska naklada, Otokar Keršovani, Liburnija, Edit, Centro di ricerche storiche, IKRO Mladost, Pula, Rijeka, 1983., 57. str.

Plen „Vrebajući pohlepno plenom“ (Basna II)

Lepa „Tu opaze lepu ko Danicu“ (Basna II)

Devojčica „Jednu malu Basnu devojčicu“ (Basna II)

Dete „I pustili dete čitovato“ (Basna II)

Pomešati „Zato malo s njom pomešam šale“ (Basna II)

Pripovetka „Skladam basne, pripovetke male“ (Basna II)

Belo „Al Pavliha ni bele ni črne“ (Basna III)

Medved „Tu su risi, medvedi i vuci“ (Basna IV)

Slepo „Nemojte jih ogovarat slepo“ (Basna IV)

Lepše „Budi što si, tuđe lepše nije“ (Basna VII)

Lepota „Pram ovoj mojoj lepoti“ (Basna VIII)

Zver „Jer da njega zver se boji ljuta“ (Basna X)

Čovek „Muče brižni, slušaju čoveka“ (Basna X)

Verovati - Vira „Vuk veruje svojoj teti, tvrda mu je vira“ (Basna X)

Gde „Gde si bio, nevoljica Šćurko“ (Basna XVIII)

Prestolje „Da bi tebe s prestolja zvrnule“ (Basna XXI)

Sediti „Neka sama u kutiću sedi“ (Basna XXIII)

Mleko „Jer mi daje vunu, mleko“ (Basna XXIV)

Tesno „Van se nosi, kad je tesno“ (Basna XXVIII)

Zver „Četiri se zveri skupe“ (Basna XXIX)

Pobegnuti „I moć ćemo pobegnuti od nevolje hude“ (Basna XXX).

Primjeri su ikavskoga refleksa jata u „Basnama“:

Poživiti „I još dugo poživili na svetu ovomu“ (Basna XXX)

Zastidili „Ali su se mnogo zastidili“ (Basna II).

Redukcija vokala

Pojava redukcije vokala, odnosno gubljenja samoglasnika vrlo je česta u razgovornome stilu. Laginja svoje „Basne“ piše jezikom koji je svima razumljiv, blizak svakodnevnome govoru te stoga ne čudi da u njegovim tekstovima često nailazimo na redukciju vokala. Najčešća je redukcija glasa *-i*, posebice u glagola, gdje tu pojavu nazivamo i „krnjim infinitivom“ jer se izostavlja *-i* u dijelu sufiksa. Krnji je infinitiv prisutan i u Klani, Laginjnome rodnom kraju (*I onda ti si morala bižat ako ćeš s glavu uteć.*)¹¹⁵

Primjeri redukcije vokala iz Laginjinih „Basni“ jesu:

Pisat „Nisko hoću pisat basne“ (Basna I)

Morat „Dat će morat što god najdu mesa“ (Basna III)

Platit „Pak će dobro platit mu na trudu“ (Basna III)

Bit „A zeci te dobri bit u sili“ (Basna IV)

Iskat „I srećicu si iskat“ (Basna IX)

Podnest „Da biš volil podnest biće“ (Basna XIV)

Pevat „Jer mu ne ču više pevat para“ (Basna XVI)

Platit „Mogli bite svojom platit glavom“ (Basna XVI)

Svršit „Još će tako svršit“ (Basna XIX).

Tražec „U njoj tražec debeloga hlada“ (Basna II)

Šemerec „Tako pijan dojde kući sve šemerec putom“ (Basna VI)

Podnosec – bežat „Udre bežat, ne podnosec glasa“ (Basna XVI)

Doć „Mogal bi i prvo doć“ (Basna XXVI)

Proć „Na delidbi tako proć“ (Basna XXIX)

¹¹⁵ Iva Lukežić: *Govori Klane i Studene*, Libellus, Crikvenica, 1998., str. 173.

Reć „Već će družbi ovo reć“ (Basna XXIX)

Poć „Treba jih poć buditi u staju“ (Basna V).

Kontrakcija

Kontrakcija ili sažimanje vrlo je česta u tekstovima toga razdoblja, kao naprimjer u Dobrilinim tekstovima, a možemo ju definirati kao fonetsku pojavu u kojoj se dva samoglasnika stapaju u jedan. Najčešća je nakon ispadanja „intervokalnoga j“ u zamjenica (*moga, tvoga, svoga...*). U govoru Klane iz oglednoga govora koji je u svojoj knjizi „Govori Klane i Studene“ zabilježila Iva Lukežić možemo zaključiti da također dolazi do kontrakcije u zamjenice *ki* (*No, ki bi ti takovih povidau*).¹¹⁶

Primjeri su kontrakcije iz Laginjinih „Basni“ sljedeći:

Ka „Želje, ka im srce muti“ (Basna I)

Ka „Ka zver bi nam onda trumbetala“ (Basna IV)

Glej „Glej vrh glave ovo belo moždjani su moji“ (Basna X)

Moga „Nije prošlo jednog dana, poštenja mi moga“ (Basna XXX).

Vokalizacija

Vokalizaciju, glasovnu promjenu u kojoj se glas *l* zamjenjuje glasom *o*, Laginja ne provodi dosljedno, što je karakteristično i za brojne čakavske govore. Normativni priručnici Laginjina vremena nisu usuglašeni oko vokalizacije i njezina provođenja, Babukić propisuje i dubletne oblike. Najčešće se vokalizacija izostavlja u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda, a to dokazuju primjeri iz teksta:

Letil „Da je letil malo niže“ (Basna I)

Poludil „I po selu se razglasi da j' poludil stari“ (Basna VI)

Bil „Vaporić je trdji bil“ (Basna IX)

¹¹⁶ Isto, str. 175.

Razbil „Zemljen lonac se j' razbil“ (Basna IX)
Omilil „Jedan zečko omilil je lavu“ (Basna XIV)
Premogal „Jedanput je pas premogal vuka“ (Basna XXI)
Išal „I svaki put, kad bi išal kući“ (Basna XXIII)
Znal „Znal bi staroj štogodar odvući“ (Basna XXIII)
Čul „Čul je prošli ćedan“ (Basna XXVI)
Vidil „Stric bi ti ga vidil rad“ (Basna XXVI)
Škodil „Škodil bi mu vanjski hlad“ (Basna XXVI)
Poginul „Da poginul vani ne bi“ (Basna XXVIII)
Stoplil „Kad je stoplil smrzle žile“ (Basna XXVIII)
Počel „Protezat je počel kosti“ (Basna XXVIII).

Također, u analiziranome korpusu nailazimo i na vokalizaciju imenice „osal“:

Osal „Jedan osal negde najde kožu lavovu“ (Basna XV).

Suglasnički skup *jd*

Suglasnički skup *jd* vrlo je čest u čakavskim govorima, pa i u govoru Laginjina kraja, o kojemu je bilo riječi u poglavlju o Alteritetnim jezičnim značajkama mjesnoga govora Klane. Skup *jd* bilježi se na mjestu glasa *đ*, pa ga tako i Laginja ga vrlo često rabi u svojim tekstovima, ali nedosljedno. Mažuranić i Babukić također bilježe suglasnički skup *jd* u svojim gramatika.

Primjeri su za to sljedeći:

Najdu „Dat će morat što god najdu mesa“ (Basna III)

Zajde „U konobu kako zajde, skrivena u kutu“ (Basna VI)

Najde „Puno slatka mastan najde u jednom okrutu“ (Basna VI)

Najde „Da sa tetom u družini najde sreću bolju“ (Basna X)

Dojdi „Dojdi k meni na gospodske štove“ (Basna X)

Projdoše „Al kad dobar del projdoše puta“ (Basna XVI)

Dojdu „Dojdu vuci k štali“ (Basna XXVI).

Suglasnički skup šć

U Laginjinim djelima prisutan je suglasnički skup *šć*, uobičajen u čakavskim dijalektima, koji potječe iz staroslavenskoga skupa **stj* i **skj*. Jedino Babukić u svojoj „Slovnici“ bilježi suglasnički skup *šć*.

Primjeri ostvarenja suglasničkoga skupa *šć* u Laginjinim „Basnama“ jesu:

Išće „Išće Pave vokata Žaneta“ (Basna III)

Namešća „I namešća četam kapitane“ (Basna IV)

Šćenci „Po cesti se mnogi šćenci šeću“ (Basna XI)

Išće „Mater išće jedan zeče“ (Basna XII).

Rotacizam

Rotacizam se u čakavskim dijalektima pojavljuje najčešće kod glagola „moći“, a u takvom obliku i Laginja koristi oblike s rotacizmom u korpusu koji analiziramo. Babukićeve i Mažuranićeve gramatike također navode primjere s rotacizmom kao dubletne oblike,¹¹⁷ a rotacizam je uobičajen i u govoru Klane.

Primjeri rotacizma iz Laginjinih „Basni“ su sljedeći:

Morda „I još morda vražjeg imet plesa“ (Basna III)

More „Da i slab ti more pripomoći“ (Basna IV)

¹¹⁷ Vjekoslav Babukić: *Fondamenti della grammatica illirica di professore Vekoslavo Babukić*, str. 801.

Antun Mažuranić: *Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike*, str. 94; *Slovnica Hrvatska*, str. 100.

Morda „Da ne reče morda koju ludu“ (Basna V)

Morda „Morda će vam bit na hasnu za oce i sine“ (Basna VI)

Morebit „Morebit su žabe male“ (Basna XII).

Protetsko j

Proteza u lingvistici označava dodavanje fonema, u ovom slučaju fonema *j*, na početku riječi. U čakavskim govorima najčešće dolazi do proteze u dativu i akuzativu osobne zamjenice „oni“, što i Laginja koristi u svome jezičnome izražavanju. U govoru Klane protetsko *j* nije zabilježeno.

Primjeri protetskoga *j* u analiziranome korpusu su sljedeći:

Jim „Kрила jim se tu rastope“ (Basna I)

Jih „Nemojte jih ogovarat slepo“ (Basna IV)

Jih „Ko zbirala da jih je vila“ (Basna VIII)

Jim „Neće jim on kazivat sramote“ (Basna XI)

Jim „A magarac, kralj jim novi, lud poskakiva“ (Basna XV)

Jih „Sramote jih, silnu dižu graju“ (Basna XVII)

Jih „Lisica bi život jih učila“ (Basna XVII)

Jih „Kovač mi jih spisa na zadnja kopita“ (Basna XX)

Jim „U kući jim nikad nije glada“ (Basna XXII)

Jih „Ovde žlice, al jih ni vidjeti“ (Basna XXIII)

Jim „Smije jim se čobanine Luka“ (Basna XXV)

Jih „Otpravit jih dalje“ (Basna XXVI)

Jim „Sve jim damo do obuće“ (Basna XXVIII)

Jim „Nego mirno miše hvata i glave jim kosi“ (Basna XXX).

Protetsko *v*

Osim protetskoga *j*, moguća je pojava protetskoga *v*, što označava dodavanje fonema *v* na početku riječi. Takav je slučaj kod Laginje s riječju „ajme“, koja protezom postaje „vajme“.

Vajme „Vajme meni, moj nebore, skoro me ubiše“ (Basna X).

U govoru Klane nije zabilježena pojava protetskoga *v*.

Metateza

Metateza, mijenjanje poretka glasova ili skupova glasova u riječi ¹¹⁸, česta je u čakavskim govorima, a bilježi ju i Laginja u svojim djelima. Babukić u svojoj gramatici navodi primjer *vas*.¹¹⁹ U govoru Klane nisu zabilježeni primjeri metateze.

Primjeri metateze u Laginjinih „Basnama“ vezani su samo uz praslavensku zamjenicu **vas*:

Vas „Vuk siromak dobrčina vas prebijen stane“ (Basna X).

6.5. Morfološka razina

Imenična sklonidba

Genitiv množine

Genitiv množine u doba ilirskoga pokreta bio je jedan od glavnih nesuglasja među jezičarima. Tako su Ilirci najviše zagovarali sufixs *-ah* (*-ih* u imenica *i*-vrste), koji Laginja u svojim „Basnama“ uopće ne koristi. Babukić se također zalagao za genitiv množine s pisanim *-ah* koji se izgovarao kao dugo *a* ili s neobveznim *h*, kao i Antun Mažuranić. Nastavak *-a* za genitiv množine zagovara u prvom redu Karadžić, a Laginja se njime više koristi. U Laginjinu leksiku nailazimo i na nulti nastavak u genitivu množine,¹²⁰ koji je uobičajen i u govoru Klane.

Primjer za nastavak *-a* u analiziranome korpusu je sljedeći:

¹¹⁸ https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1pkXRE%3D&keyword=metateza

¹¹⁹ Vjekoslav Babukić: *Ilirska slovnica*, Berzotiskom nar. Tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1854. str. 156.

¹²⁰ Branka Tafra: *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, str.85.

Živina „Putem sretnu kralja od živina“ (Basna XVI),

a za nulti nastavak pronašli smo sljedeće:

Glav „Jer sam glava vaših glav“ (Basna XXIX)

Ralj „Stegnuti iz mojih ralj“ (Basna XXIX)

Ovac „Lepih ovac je u toru, sve mu cure sline“ (Basna X).

Dativ množine

Laginja, kao i njegovi suvremenici, u svome pismu koristi nesinketske padežne oblike, to jest različite nastavke za razlikovanje kosih padeža (dativa, lokativa i instrumentala množine). Tako se nadovezuje i nastavlja tradiciju velikih jezikoslovaca poput Della Belle, Reljkovića i Appendinija čija su djela uvelike pridonijeli normiranju i uniformiranju tadašnjega jezika.¹²¹ U govoru Klane nailazimo na nastavke *-on*, *-en*, *-an* za dativ množine koje Laginja u „Basnama“ ne koristi.

Primjeri su za dativ množine u Laginjinim „Basnama“ sljedeći:

Lisicam „Lav lisicam odgovori lepo“ (Basna IV)

Znanim prijateljem „Nego vele znanim prijateljem“ (Basna XI).

Instrumental množine

Za instrumental množine Laginja koristi nastavke *-ami*, *-(i)mi*, kako je to bilo propisano u ondašnjim slovnica Babukića i Mažuranića¹²². To možemo potkrijepiti primjerima iz „Basni“:

Nožicama „Prebirat ću s' nožicama“ (Basna XIX)

Kokicama „Ljubiti ću se s kokicama“ (Basna XIX)

Svimi „Kukavicu pred svimi izgrdi“ (Basna XXI).

¹²¹ Branka Tafra: *Obilježja hrvatske gramatičke norme do kraja 19. stoljeća*, str. 351-352.

¹²² Isto, str. 352-353.

U govoru Klane nastavci su za instrumental *-i* i *-ami*.

Kratka i duga množina

Pri tvorbi množine jednosložnim se osnovama najčešće dodaje množinski umetak *-ov-* te na taj način proširenjem osnova dobivamo takozvanu dugu množinu, dok je jednosložna, kratka osnova uobičajena je u umjetničkome izražavanju i stilski obilježena. Kratku množinu pronalazimo i u primjerima iz Laginjina rodnoga kraja. Ipak, Laginja u svojim „Basnama“ često priseže upravo kratkoj množini kako bi tekstu podario umjetničku notu te doprinio zvučnom sloju teksta. Babukić, Mažuranić i Veber dopuštaju dubletne oblike duge i kratke množine.¹²³

Primjeri su kratke množine u Laginjinim „Basnama“ sljedeći:

Sine „Morda će vam bit na hasnu za oce i sine“ (Basna VI)

Rogi „Da mu rogi polepšaju čelo“ (Basna VII)

Risi - vuci „Tu su risi, medvedi i vuci“ (Basna IV)

Voli „Konji, voli, lisice hajduci“ (Basna IV)

Zeci „A zeci te dobri bit u sili“ (Basna IV)

Oce - sine „Morda će vam bit na hasnu za oce i sine“ (Basna VI)

Rogi „Da mu rogi polepšaju čelo“ (Basna VII)

Posle „Meći roge, pusti posle puste“ (Basna VII)

Voli „Tud prolaze zapreženi voli“ (Basna XVII)

Hrasti „Pak poleti izmed hrasti“ (Basna XIX).

Zamjenično-pridjevna sklonidba

Genitiv jednine

¹²³ Isto, str. 351-355.

Najuobičajeniji nastavci za genitiv jednine Laginjina doba jesu nastavci *-oga* i *-ega*, koji su propisani i u tadašnjim slovnica Babukića „Ilirska slovnica“ i Mažuranića „Slovnica Hrvatska“.¹²⁴ U „Basnama“ nailazimo na brojne primjere koji potvrđuju da Laginja poštuje jezičnu normu svojih suvremenika:

Debeloga hlada „U njoj tražeć debeloga hlada“ (Basna II)

Pametnoga sveta „Da ga pita pametnoga sveta“ (Basna III)

Zemaljskoga stvora „I svega je zemaljskoga stvora“ (Basna IV)

Nijednoga roga „Ne meći mi nijednoga roga“ (Basna VII)

Vuka nesrećnoga „Izvan sela čuje vuka nesrećnoga strica“ (Basna X)

Šarka nesretnoga „I pitaju Šarka nesretnoga“ (Basna XI)

Vina istarskoga „I terana vina istarskoga“ (Basna XI)

Ovoga sveta „Da znam kad sam pošla od ovoga sveta“ (Basna XX)

Kruha pšeničnoga „Vi imate kruha pšeničnoga“ (Basna XVIII).

Dativ i lokativ jednine

Slovnice Babukića i Mažuranića zagovarale su razlikovanje nastavaka za dativ i lokativ jednine, to jest zagovarali su uporabu nastavaka *-omu* i *-emu* za dativ, a *-om* i *-em* za lokativ jednine.¹²⁵

U Laginjnim tekstovima nailazimo na primjere koji ne prate u potpunosti normu toga vremena, pa su nastavci za dativ i lokativ pomiješani:

jednomu širokomu „Na jednomu širokomu polju“ (Basna III)

Svetu ovomu „Poslušaj nas u svetu ovomu“ (Basna IV)

Jednom okrutu „Puno slatka mastan ajde u jednom okrutu“ (Basna VI).

¹²⁴ Isto, str. 351-355.

¹²⁵ Isto, str. 351-355.

Posebnosti u zamjenica

Laginja koristi dativni oblik „jim“ i akuzativni oblik „jih“ osobne zamjenice „oni“, slijedeći tradiciju svojih prethodnika poput Dobrile, a takve oblike dopuštaju Babukićeva i Mažuranićeva gramatika.¹²⁶

Takve primjere pronalazimo u Laginjinim „Basnama“.

Primjeri za *jim*:

„Krila jim se tu rastope“ (Basna I)

„Želje, ka jim srce muti“ (Basna I)

„Smije jim se čobanine Luka“ (Basna XXV)

„Sve jim damo do obuće“ (Basna XXVIII)

„Nego mirno miše hvata i glave jim kosi“ (Basna XXX).

Primjeri za *jih*:

„Nemojte jih ogovarat slepo“ (Basna IV)

„Kovač mi jih spisa na zadnja kopita“ (Basna XX)

„Ovde žlice, al jih ni viditi“ (Basna XXIII)

„Otprovit jih dalje“ (Basna XXVI)

„Sramote jih, silnu dižu graju“ (Basna XVII)

„Lisica bi živit jih učila“ (Basna XVII).

Brojevi

U „Basnama“ Matka Laginje ne nailazimo na deklinaciju brojeva. Babukićevi i Tkalčevići priručnici donose sklonidbu brojeva.¹²⁷

¹²⁶ Vjekoslav Babukić: *Ilirska slovnica*, str. 157.

¹²⁷ Isto, str. 106.

Primjeri uporabe brojeva na koje sam naišla u Laginjinim „Basnama“ jesu:

Tri „Gorom šeću tri hajduka mlada“ (Basna II)

Jedne „Čujte, ljudi, čudnu basnu od jedne živine“ (Basna VI)

Sto „Na meni ti je brsti sto“ (Basna VIII)

Dvajset i četiri „I dajte mu dvajset i četiri“ (Basna XXI)

Dva „Ja vam poznam do dva brata mlada“ (Basna XXII)

Jednomu „Jednomu jih Rade ime daju“ (Basna XXII)

Jednu „Jednu babu zabolile oči“ (Basna XXIII)

Jednoga - drugoga „Pak jednoga noga boli, a drugoga glava“ (Basna XXX)

Drugoga „A drugoga Štede nazivaju“ (basna XXII).

Glagoli

Infinitiv

Infinitivni su nastavci *-ti* i *-ći*, a Laginja ih često koristi u krnjemu obliku.

Tako nailazimo na primjere s nastavkom *-ti*:

Preletiti „More želi preletiti“ (Basna I)

Pisat „Nisko hoću pisat basne“ (Basna I)

Postignuti „A ne mogu postignuti“ (Basna I)

Letit „Letit nebu u visine“ (Basna I)

Morat „Dat će morat što god najdu mesa“ (Basna III)

Dati „Ne more zlo seme dobra ploda dati“ (Basna III)

Sastavit „Da se jedan sud sastavit može“ (Basna V)

Činit „Ali treba činit stvari mnoge“ (Basna VII)

Glodat „Stane glodat kosti oglodane“ (Basna XI)

Primjeri s nastavkom *-ći*:

Reći „Pak te reći čeljade je nemo“ (Basna III)

Izaći „Pak na mesto na vrata izaći“ (Basna XI).

Prezent

Laginja često poseže za uporabom prezenta u svojim „Basnama“, jednostavnim glagolskim vremenom, s težnjom pojednostaviti jezik namijenjen puku. Također, prezent kao glagolsko vrijeme označava sadašnjost, ali takozvani svezremenski prezent označava univerzalnost, koja odgovara basni kao književnoj vrsti koja donosi na kraju univerzalnu, svezremensku poantu. Česta je i uporaba suglasničkoga skupa *jd* u prezentskoj osnovi.

Neki su od primjera prezenta iz Laginjinih „Basni“ sljedeći:

Želi „More želi preletiti“ (Basna I)

Dostiže „Svoju želju on dostiže“ (Basna I)

Vode „Kuda ove reči vode“ (Basna I)

Budi se „Neka želja ti se budi“ (Basna I)

Ne vidi „Kud ne vidi svako oko“ (Basna I)

Ne mogu „A ne mogu postignuti“ (Basna I)

Muti „Želje, ka jim srce muti“ (Basna I)

Neću „Ja pak neću, majčin sine“ (Basna I)

Hoću „Nisko hoću pisat basne“ (Basna I)

Šeću „Gorom šeću tri hajduka mlada“ (Basna II)

Pomešam „Zato malo s njom pomešam šale“ (Basna II)

Skladam „Skladam basne, pripovetke male“ (Basna II)

Najdu „Dat će morat što god najdu mesa“ (Basna III)

Govori „Šjor Žaneto govori mu tiho“ (Basna III)

Ne smemo „Po zakonu sudit ga ne smemo“ (Basna III)

Nimaš „Ako nimaš cvancike u kesi“ (Basna III)

Načinja „I načinja čete svakojake“ (Basna IV)

Namešća „I namešća četam kapitane“ (Basna IV)

Znaš „Ti znaš činit stvari izabrane“ (Basna VII)

Stane „Stane glodat kosti oglodane“ (Basna XI)

Ogrne „Pak ogrne lavju kožu, misliš lav da je“ (Basna XV)

Poznam „Dragi striče vuče, poznam te junaka“ (Basna XX)

Daju „Jednomu jih Rade ime daju“ (Basna XXII).

Aorist

U analiziranome korpusu pronalazimo poprilično često i aorist, prošlo svršeno glagolsko vrijeme, poput:

Sedoše „Ter sedoše pod jelvom zelenom“ (Basna II)

Ubiše „Vajme meni, moj nebore, skoro me ubiše“ (Basna X)

Ulovi „I ulovi peteha“ (Basna XIX)

Osramoti „Koj si slavno osramoti pleme“ (Basna XXI)

Poskoči „I k lekaru vidaru poskoči“ (Basna XXIII).

Imperfekt

Imperfekt kod Laginje nailazimo mnogo rjeđe, a primjeri njegove uporabe u „Basnama“ jesu:

Ne mogahu „Al si same pomoć ne mogahu“ (Basna V)

Znahu „Ni pravice pravu dati znahu“ (Basna V).

Imperativ

Laginja se u „Basnama“ često koristi imperativom, posebice u izricanju pouke na kraju svake basne. U takvim okolnostima najčešće koristi drugo lice množine, obraćajući se narodu odnosno čitateljima, a podjednako koristi potvrdni i niječni oblik imperativa. Imperative pronalazimo u sljedećim primjerima:

Slušaj „Slušaj sada, moj narode“ (Basna I)

Nemojte „Nemojte jih ogovarat slepo“ (Basna IV)

Poslušaj „Poslušaj nas u svetu ovomu“ (Basna IV)

Čujte „Čujte, ljudi, čudnu basnu od jedne živine“ (Basna VI)

Napravi „Napravi mi rožine velike“ (Basna VII)

Ne žalujte „Ne žalujte za tovarom“ (Basna IX)

Ne plandujte „Ne plandujte, kad poslovat treba“ (Basna XVIII)

Verujte „Ma verujte, ljudi“ (Basna XIX)

Dajte „I dajte mu dvajset i četiri“ (Basna XXI)

Zapameti „Zapameti ovu basnu, puče“ (Basna XXVII)

Poslušajte „Vi ako ste pravi ljudi, poslušajte, Hrvati“ (Basna XXX).

Perfekt

U Laginjinim djelima česta je uporaba perfekta, načinjenog od nenaglašenoga prezenta glagola biti i glagolskoga pridjeva radnog. Slovnice Laginjina doba dopuštaju i naglašeni oblik prezenta glagola biti u tvorbi perfekta.¹²⁸ Slijedi primjeri iz našega korpusa:

¹²⁸ Loretana Despot: *Jezik hrvatskoga biblijskog prvotiska*, Osijek, 2006., str. 146.

Je letil „Da je letil malo niže“ (Basna I)

Tužilo je „Tužilo je lopova Pavlihu“ (Basna III)

Je ukrao „Da je janje ukrao na tihu“ (Basna III)

J' poludil „I po selu se razglasi da j' poludil stari“ (Basna VI)

Govorio je „Govorio je paun sokolu“ (Basna VIII)

Hvalila se „Hvalila se teta lija svome stricu vuku“ (Basna X)

Sam pošla „Da znam kad sam pošla od ovoga sveta“ (Basna XX)

Je obranio „Koji te je krepko obranio“ (Basna XXI)

Su stali „Pak su trkat stali“ (Basna XXVI)

Nismo mogli „Nismo mogli prije doć“ (basna XXVI)

Nije prošlo „Nije prošlo jednog dana, poštenja mi moga“ (Basna XXX).

Futur prvi

Za izricanje budućnosti Laginja najčešće poseže za futurom prvim, koji se tvori od nenaglašenoga oblika nesvršenoga prezenta glagola htjeti i infinitiva, a to možemo potvrditi primjerima iz „Basni“:

Dizat ću se „Dizat ću se tik nad morem“ (Basna I)

Dat će „Dat će morat što god najdu mesa“ (Basna III)

Će platit „Pak će dobro platit mu na trudu“ (Basna III)

Ćeš vidit „Pred njimi ćeš vidit kralja lava“ (Basna IV)

Ćeš plesat „Pak ćeš plesat polku praznoritku“ (Basna XVIII)

Platit ću „Platit ću ti kad mi bolje bude“ (Basna XXIII).

Futur drugi

Iako rjeđe, Laginja poseže i za futurom drugim kako bi označio predbuduću radnju, kao u primjeru:

Budu nosili „Kada budu štafete nosili“ (Basna IV).

Kondicional prvi

Laginja koristi kondicional prvi (sadašnji) za izricanje pogodbe, koji se tvori od nenaglašenoga aorista glagola biti i glagolskoga pridjeva radnoga. U „Basnama“ nailazimo na nekoliko primjera kondicionala:

Bi išal „I svaki put, kad bi išal kući“ (Basna XXIII)

Bi moralo „Tu zrcalo moralo bi biti“ (Basna XXIII)

Ne bi poginul „Da poginul vani ne bi“ (Basna XXVIII).

6.6. Sintaktička razina

Slavenski genitiv

Slavenski genitiv posebnost je u kojoj dolazi do izricanja izravnoga objekta uz niječne glagole u genitivu, koji se uvijek može zamijeniti akuzativom. U Laginjino doba slavenski se genitiv često koristio, a nije strana njegova uporaba ni danas.¹²⁹

Primjeri slavenskoga genitiva u Laginjnim „Basnama“ jesu:

- „Ne meći mi nijednoga roga“ (Basna VII)

- „Nije njemu lazno iskat vrata“ (Basna X)

- „Neće jim on kazivat sramote“ (Basna X).

Položaj atributa i apozicije

¹²⁹ Adolfo Veber Tkalčević: *Skladnja ilirskoga jezika*, str. 33.

Laginja, kako bi obogatio i oplemenio svoj jezik, koristi mnoštvo atributa i apozicija koji pridonose i stilskome bogatstvu. Attribute i apozicije nailazimo i u antepoziciji (prije riječi koju pobliže označuju) i u postpoziciji (poslije riječi na koju se odnose). O položaju atributa i apozicije u svojim priručnicima pišu Mažuranić i Tkalčević navodeći da u antepoziciji najčešće stoje subjekt, epitet i atribut, a u postpoziciji apozicija.¹³⁰Slijede primjeri antepozicije:

„U pismenih naših ljudi“ (Basna I)

„Pod sunčane žarke trake“ (Basna I)

„Na jednomu širokomu polju“ (Basna IV).

Primjeri postpozicije:

„Ikar mladić ponositi“ (Basna I)

„Ter sedoše pod jelvom zelenom“ (Basna II)

„Terana vina istarskoga“ (Basna XI).

6.7. Leksička razina

Talijanizmi

U Laginjinih djelima, ovisno o povijesnim i društvenim okolnostima u kojima ih je stvarao, logično je da nailazimo na brojne talijanizme, koji su na području Istre i danas vrlo rašireni i česti u svakodnevnoj uporabi.

Neki od najčešćih primjera talijanizama koji se protežu kroz Laginjine „Basne“ jesu:

- šjor (= gospodin) „Govori mu šjor Žaneto s tiha“ (Basna III)

- kapitan (= vođa) „I namešća četam kapitane“ (Basna IV)

- advokat (= odvjetnik) „Dokle bi se puži advokati“ (Basna V)

- kuntrat (= ugovor) „Sad me nosi, striče vuče, po našem kuntratu“ (Basna X).¹³¹

¹³⁰ Isto, str. 181.

¹³¹ <http://www.istarski-rjecnik.com/pretrazivanje>

Arhaizmi

Promatramo li neke riječi iz današnje perspektive, uočavamo da u „Basnama“ ima arhaizama, no u Laginjino vrijeme oni to zapravo nisu bili. U njima dolazi do promjene u fonemskome sustavu ili u tvorbenim nastavcima u odnosu na suvremeni oblik, ili postoji drugi izraz koji zamjenjuje arhaični oblik. Neki od arhaizama u Laginjnim „Basnama“ jesu:

- jelva (= jela), „Ter sedošē pod jelvom zelenom“ (Basna II)
- cvancike (= srebrni novac), „Ako nimaš cvancike u kesi“ (Basna III)¹³²
- hasna (= dobit) „Morda će vam bit na hasnu za oce i sine“ (Basna VI)
- vižle (= lovački pas) „Kad zalaje jedno vižle samo“ (Basna XIV)
- šemerec „Tako pijan dojde kući sve šemereć putom“ (Basna VI)
- norci – takovimi (= takve budale) „Bivat više u družini s norci takovimi“ (Basna VI)
- pobratim (= prijatelj) „Pak opletu Šarka pobratima“ (Basna XI).¹³³

7. Zaključak

U ovome diplomskome radu obrađena je tema lika i djela Matka Laginje, jedne od najvažnijih ličnosti u povijesti Istre. Njegov rad i zalaganje u političkome, društvenome, jezičnome i kulturnome polju ostavili su neizbrisiv trag u povijesti Istre krajem devetnaestoga i početkom dvadesetoga stoljeća.

U ovome radu uočili smo važne političke trenutke u životu Matka Laginje, od njegove kandidature u Saboru, preko pokušaja prvog govora na hrvatskome jeziku u Poreču do titule bana Hrvatske i Slavonije i upoznali kasniji rad u okviru Bečkog parlamenta, Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca te naposljetku Kraljevine Jugoslavije. Slijedi poglavlje posvećeno njegovim člancima u tadašnjem tisku, ali predstavljeni su i članci u kojima se piše o Laginji i njegovu političkome i društvenome djelovanju.

Njegov osobni angažman u pomaganju hrvatskog seljaka najviše dolazi do izražaja u osnivanju takozvanih posujilnica, vrstu kreditnih zadruga s ciljem razduživanja hrvatskog seljaštva.

¹³² <https://hjp.znanje.hr/>

¹³³ Vladimir Anić: Rječnik hrvatskoga jezika, Novi Liber, Zagreb, 1998., str. 142.

Mnogo se zalagao za širenje novinske djelatnosti u Istri, te i sam objavljuje brojne članke u novinama, među kojima i svoj književno-politički program „Istranom“, njegov poetski prvijenac.

U daljnjim poglavljima ovoga diplomskoga rada upoznajemo se s književnim stvaralaštvom Matka Laginje koji je pisao na hrvatskome jeziku, koristeći svakodnevni jezik onoga vremena. Okušao se u brojnim žanrovima počevši od poezije, basni, priča, komedije, ali i historiografije i drugih povijesno važnih tema.

Jedno je poglavlje posvećeno jezičnoj analizi njegova rodnoga mjesta Klana, koji je također utjecao na jezik Laginje u njegovim djelima.

Analizirane su detaljno teme o kojima Laginja piše, ponajviše prilagođene tadašnjoj čitateljskoj publici, te sadržaj i struktura njegovih djela. Iako je glavna namjera bila biti jasan široj čitateljskoj publici, njegova su djela prepuna stilskih uresa u obliku rima, pravilnosti u stihovima, ritmičnosti i drugim pokazateljima Laginjina umjetnička talenta.

U posljednjemu dijelu ovoga diplomskoga rada po prvi puta detaljno je obrađen jezik Laginjinih „Basni“ te je potkrepljen mnoštvom primjera iz njegova teksta. Analiza je podijeljena na jezične razine: slovopisnu i pravopisnu, fonološku i morfonološku, morfološku, sintaktičku i leksičku, a zatim smo komparativnom metodom primjere usporedili s normativnim priručnicima Laginjina vremena.

Zaključci do kojih smo došli su da je Laginja itekako pratio tadašnju normu, što potvrđuje usklađenost analiziranoga korpusa s gramatikama Babukića, Mažuranića i Tkalčevića. Ipak, u analiziranome korpusu nailazimo i na vidljiv utjecaj govora njegova rodnoga kraja.

8. Literatura

Anić, Vladimir: *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 1998.

Biletić, Domagoj Boris: *Istarsko troknjižje. Knjiga druga. Značajnici i teme 19. i 20. stoljeća*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2019.

Biletić, Domagoj Boris: *Istarski pisci i obzori*, Alfa, Zagreb, 2012.

Badurina, Lada i Pranjković, Ivo: *Jezičnopovijesni ogledi*, Alfa, Zagreb, 2022.

Babukić, Vjekoslav: *Ilirska slovnica*, Tiskarnica Ljudevita Gaja, Zagreb, 1854.

Fonović Cvijanović, Teodora: *Juraj Dobrila i hrvatski jezik u Istri*, Hrvatska sveučilišna naklada-Sveučilište Jurja Dobrile u Puli-Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb 2022.

Istarska enciklopedija, ur. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005.

Istarski rječnik u mrežnome izdanju, Histria Croatica

Jonke, Ljudevit: *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1971.

Klaić, Željko: *Matko Laginja i političko-gospodarski problemi Istre*, Izdavački centar, Rijeka, 2003.

Laginja, Matko (Matija, Matej, Mate). *Istarska enciklopedija (2005), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2024. Pristupljeno 21.3.2024.

Lukežić, Iva: *Govori Klane i Studene*, Libellus, Crikvenica, 1998.

Mažuranić, Antun: *Slovnica Hrvatska*, Berzotiskom Karla Albrechta, Zagreb, 1859.

Naša sloga. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024.

O prvim pjesmama Matka Laginje // Zbornik Društva za povjesnicu Klana : prilozi za povijest, kulturu i gospodarstvo, 1997.

Polić, Maja i Strčić, Petar. „Kalendar Istran 1869. i 1870. godine. Prvo glasilo Hrvata Istre i Kvarnerskih otoka“ Pazin : Rijeka: Državni arhiv u Pazinu ; Povijesno društvo Rijeka ; Ogranak Matice hrvatske u Kastvu, 2015.

Radetić, E., *Istarski zapisi*, Zagreb 1969; B. Milanović, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, II, Pazin 1973; F. Ferluga Petronio, *La Società dei santi Cirillo e Metodio in Istria, Istria religiosa*, Trieste 1989.

Strčić Mirjana i Strčić Petar: *Hrvatski istarski trolist. Laginja, Mandić, Spinčić*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1996.

Šetić, Nevio. "Životni kraj Matka Laginje i posmrtno počasti koje su mu iskazane 1930. godine." *Kroatologija*, vol. 2, br. 2, 2011, str. 161-174. <https://hrcak.srce.hr/80428>.
Pristupljeno: 9.2.2024.

Tafra, Branka: *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, Matica hrvatska, Zagreb, 1993.

Tafra, Branka: „Obilježja hrvatske gramatičke norme do kraja 19. stoljeća“, Zagreb, 1995.

Tkalčević, Adolfo Weber: *Skladnja ilirskoga jezika*, Naklada školskih knjigah, Beč, 1859.

Vijeće urednika: *Književna djela i rasprave – Matko Laginja*. Više izdavača, Pula, 1983.

Vranić, Silvana: *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, Biblioteka časopisa *Fluminensia*, Rijeka, 2005.

Zoričić, Ivan: *Matko Laginja i hrvatski jezik u Istri*, Časopis *Jezik*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 2008.

Sažetak

U diplomskome radu daje se osvrt na život i djelo Matka Laginja, jednoga od najvećih imena preporodne Istre. Svojim je djelovanjem u raznim područjima uvelike utjecao na političke, gospodarske, kulturne i jezične prilike u Istri krajem devetnaestoga i početkom dvadesetoga stoljeća.

Laginja je u prvom redu bio političar, njegove najveće zasluge na političkoj sceni svakako su rad u Istarskome saboru u Poreču gdje je pokušao održati prvi govor na hrvatskome jeziku, djelovanje u okviru Bečkoga parlamenta, Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije. Njegovo je zalaganje na političkome planu okrunjeno titulom bana Hrvatske i Slavonije. Aktivno je pomagao hrvatskome seljaštvu osnivajući udruge za razduživanje seljaka i pružanju financijske pomoći. Zagovarao je novinsku djelatnost u Istri te i sam pisao i objavljivao članke domoljubne tematike.

S druge strane upoznajemo Laginju kao književnika koji se okušao u brojnim književnim žanrovima od poezije do komedije, basni i historiografije. U analiziranju njegovih „Basni“ na sadržajnoj i jezičnoj razini zaključujemo da iako se književnim radom bavio s tendencijom širenja hrvatskoga jezika među većim brojem čitatelja, itekako je imao talent i osjećaj prema umjetnosti. Jezična je analiza u ovome radu podijeljena na razine: slovopisna i pravopisna, fonološka i morfonološka, morfološka, sintaktička i leksička, a zatim smo komparativnom metodom primjere usporedili s normativnim priručnicima Laginjina vremena, te ustanovili da osim što je Laginja u svome radu poštivao norme svoga vremena, na njegov je jezik vidljiv i utjecaj govor njegova rodnoga kraja.

Ključne riječi: Matko Laginja, hrvatski jezik, Istra, domoljublje, političke prilike u Istri krajem devetnaestoga i početkom dvadesetoga stoljeća

Sommario

Nella mia tesi di laurea ho voluto ripercorrere la vita e l'opera di Matko Laginja, uno dei più grandi nomi dell'Istria tra la fine del XIX e l'inizio del XX secolo. Attraverso la sua attività in diversi ambiti influenzò la situazione politica, economica, culturale e linguistica dell'Istria del suo periodo.

Laginja è stato prima di tutto un politico, i suoi più grandi meriti sulla scena politica sono sicuramente il suo lavoro in Parlamento e il tentativo di tenere il primo discorso in lingua croata al Parlamento di Parenzo, lavorando più tardi nell'ambito del Parlamento di Vienna e il Regno di Jugoslavia. Aiutò attivamente i contadini croati fondando associazioni per alleviare i debiti dei contadini e fornire assistenza finanziaria. Ha sostenuto il giornalismo in Istria e ha scritto e pubblicato articoli su argomenti patriottici.

Nella seconda parte della mia tesi conosciamo invece Laginja come uno scrittore che si è cimentato in numerosi generi letterari, dalla poesia alla commedia, dalla favola alla storiografia. Dall'analisi delle sue opere concludiamo che, sebbene si sia impegnato nell'attività letteraria con la tendenza a diffondere la lingua croata tra un maggior numero di lettori, in realtà aveva talento e senso dell'arte.

Parole chiave: Matko Laginja, lingua croata, patriottismo, la situazione politica dell'Istria tra la fine dell'Ottocento e l'inizio del Novecento

Summary

In my thesis I wanted to retrace the life and work of Matko Laginja, one of the greatest names of Istria, between the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. Through his activity in various fields he influenced the political, economic, cultural and linguistic situation of Istria of his period.

Laginja was first of all a politician; his greatest merits on the political scene are certainly his work in Parliament and the attempt to give the first speech in Croatian language at the Poreč Parliament, later working within the Vienna Parliament and the Kingdom of Yugoslavia. He actively helped Croatian farmers by founding associations to relieve farmers' debts and provide financial assistance. He supported journalism in Istria, writing and publishing articles on patriotic topics.

In the second part of my thesis we get to know Laginja as a writer who has ventured into numerous literary genres, from poetry to comedy, from fable to historiography. From the analysis of his works, we conclude that, although he engaged in literary activity with the tendency to spread the Croatian language among a greater number of readers, in reality he had a huge talent and a sense of art.

Keywords: Matko Laginja, Croatian language, patriotism, the political situation in Istria between the end of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century